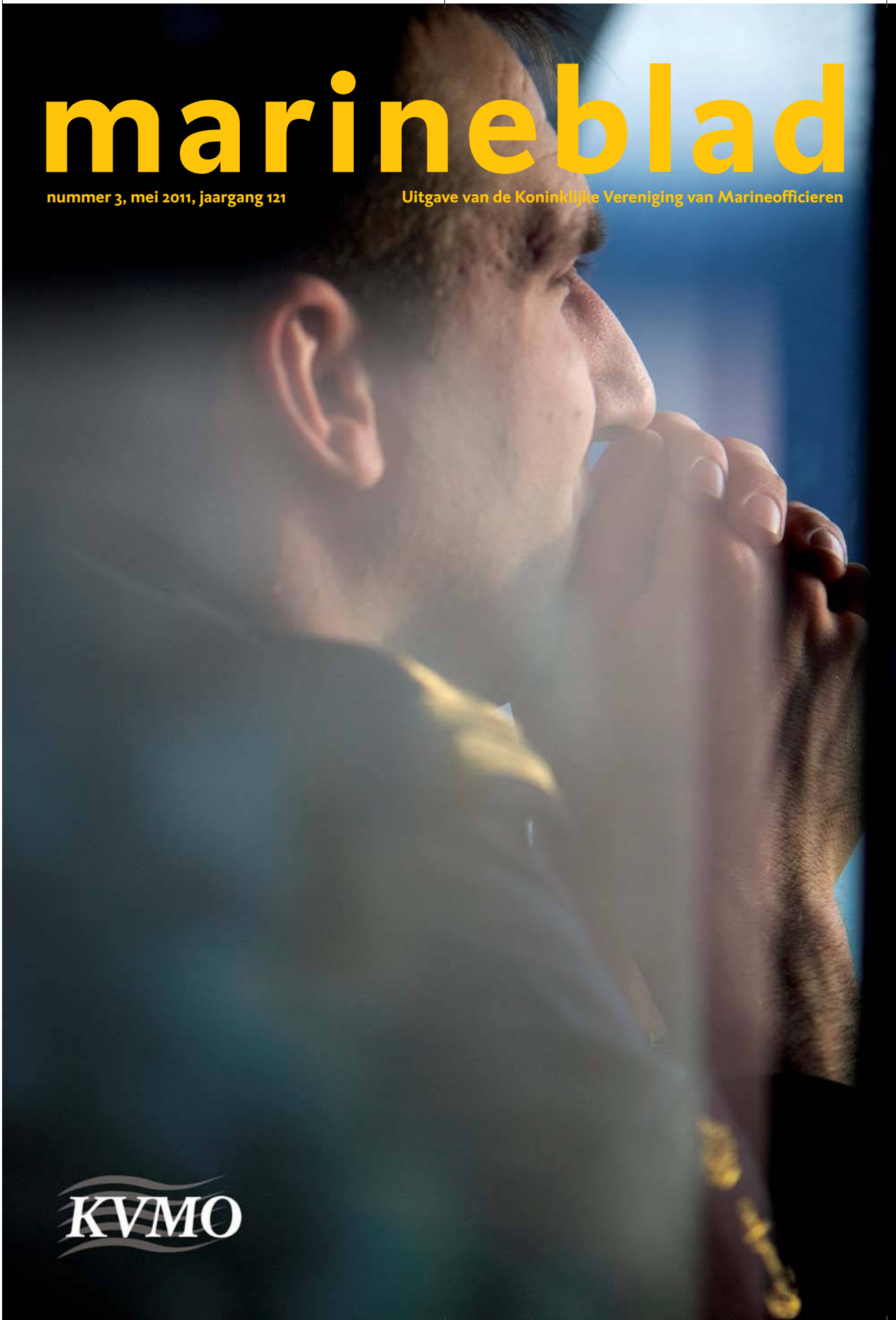

marineblad

nummer 3, mei 2011, jaargang 121

Uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

KVMO

2 INHOUD

nummer 3, mei 2011, jaargang 121

- 3 **COLUMN**
Voorzitter KVMO

BEZUINIGINGEN BIJ DEFENSIE

- 4 Naar een te kleine krijgsmacht in een onrustiger wereld?
- 8 Koortsachtig bezuinigen – naar de paracetamolkrijgsmacht?
- 11 **REACTIES**
op de bezuinigingen
- 12 Hillen neemt afscheid van betaalbare marineschepen
- 13 Reactie vanuit het NAVO-Hoofdkwartier
- 14 **CARTOON**
- 15 **COLUMN**
Kees Homan
- 16 Een jaarlijks twee euro goedkopere verzekering
- 18 A good crisis wasted?

- 20 **REACTIES**
- 22 **MARINEFAMILIE**
Familie Kipp
- 26 **PIRATERIJBESTRIJDING**
Veiligheid op zee, overheids- of privézaak?
- 31 **BOEKEN**
- 32 **TERUGBLIKKEN MET**
H.J. Bosman
- 34 **HISTORIE**
Navigare necesse est
- 38 **KVMO ZAKEN**

Naar een te kleine
krijgsmacht in een
onrustiger wereld?

4

Colijn over de
bezuinigingen

8

A good crisis wasted?

18

Veiligheid op zee,
overheids- of privézaak?

26

De inzet van de
Nederlandse koop-
vaardij tijdens de
Tweede Wereldoorlog

34

KVMO

Het Marineblad is een uitgave van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren
en verschijnt 8 keer per jaar

ISSN: 0025-3340

Hoofredactie:
KLZA R.C. Hunnago
Mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Eindredactie
Mw. drs. M.L.G. Lijmbach

Artikelencommissie
KLZA mr. H. Broekhuizen, LTZT F.G. Marx
M.Sc., LTZE >OC dr. ir. W.L. van Norden,
LTZaOC drs. R.M. de Ruiter, KTZ b.d. L.J.M.
Smit, LNTKOLMARNs drs. A.J.E. Wagemaker
MA, MAJMARNs R.A.J. de Wit

Medewerkers:
Mw. drs. Z. Borgeld-Guman,
prof.dr. J. Colijn, KLZT H. Boomstra (cartoon)
AVDD (foto's, tenzij anders vermeld)

Adres redactie
Wassenaarseweg 2
2596 CH Den Haag
Tel. 070-383 95 04
marineblad@kvmo.nl
www.kvmo.nl

Vormgeving
Frank de Wit
Tel. 038-455 17 54

Drukwerk
EposPress
Postbus 1070
8001 BB Zwolle

Advertenties
070-383 95 04

Abonnementsprijs
Voor leden van de KVMO is het Marineblad gratis
Niet-leden betalen € 49,50 (NL) of € 69,50 (buitenland) per jaar

Copyright Marineblad
Overname van artikelen is enkel toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie en onder uitdrukkelijke vermelding van de bron. Artikelen in het Marineblad vertolken niet noodzakelijk de visie van het hoofdbestuur van de Koninklijke Vereniging van Marineofficieren of van de redactie. De inhoud van artikelen blijft geheel voor verantwoording van de auteur(s). De wijze van aanleveren van artikelen is in te zien op www.kvmo.nl/marineblad.

Adreswijziging
Zo tijdig mogelijk schriftelijk doorgeven aan:
Secretariaat KVMO
Antwoordnummer 93244
2509 WB Den Haag
(geen postzegel nodig)
of secretariaat@kvmo.nl

Foto cover:
Een onzekere toekomst (AVDD)

De toekomst van de marine

De afgelopen dagen stonden in het teken van herdenken, herdenken van al diegenen die het hoogste offer brachten voor ons vaderland. Maar ook herdenken van de Bevrijding en de opofferingsgezindheid van al degenen en alle geallieerde landen, die bloedig streken voor herstel van de internationale rechtsorde, in Europa en in Azië.

De woorden: 'Dat nooit weer' heb ik de afgelopen dagen vaak gehoord. Mooie woorden, ware woorden. 'Dat nooit weer'

is echter niet goedkoop maar de woorden lijken niet te beklijven in de haast van de 21e eeuw. Oorlog is immers voor de meeste Nederlandse burgers 'zo 20e eeuw'. Terwijl de brandhaarden in de wereld toenemen, de bron van de Nederlandse welvaart meer en meer is gelegen in het vrij gebruik van de wereldzeeën, de internationale georganiseerde criminaliteit (drugshandel, mensenhandel en zeeroverij) zich steeds professioneler organiseert en op militaire wijze toerust, lijkt de Nederlandse samenleving zich af te willen wenden van deze harde realiteit en zich naar binnen te keren. De Beleidsbrief weerspiegelt die houding. Nederland 'dreigt niet onderverzekerd te raken'; Nederland is nu al onderverzekerd en schraapt zelfs nog meer uit de verzekeringspolis, alles voor een onverantwoord lage premie. Die rekening krijg je ooit gepresenteerd.

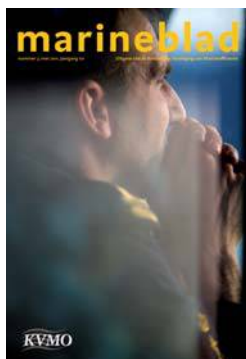
Maar er glooft hoop. Want langzaam maar zeker begint tot de Nederlandse samenleving door te dringen dat de korte termijn, puur financieel gedreven keuzes die Defensie op dit moment moet maken, verstrekende gevolgen hebben voor de (inter)nationale veiligheid en de (lokale) welvaart. Maatschappelijke organisaties beginnen zich te roeren over de consequenties van de bezuinigingen op de marine:

- De Koninklijke Nederlandse Redersvereniging en de vakbond voor zeevarend personeel Nautilus beseffen dat wanneer de marine minder platformen heeft, de veiligheid van de koopvaardijvloot en het varend personeel ook minder kan worden gewaarborgd;
- Europa-breed neemt de mijnenbestrijdingscapaciteit af, zowel mijnenjagen als mijnenvegen. Natuurverenigingen waarschuwen dat de ecologische ramp niet is te overzien, wanneer een olietanker of chemicaliëntanker op een zeemijn loopt – of het nu gaat om de Schelde, de kustlijn voor Den Haag of de Waddenzee;
- 'Defensiegemeentes' beseffen dat wanneer er een locatie in hun gemeente wordt gesloten, dit ver door dreunt in de lokale economie. Defensie is geen werkgelegenheidsproject, maar genereert wél werkgelegenheid en daarmee welvaart.

Defensie kost wellicht een hoop geld, maar levert ook veel op – aan (inter)nationale veiligheid, aan welvaart, aan invloed op het wereldtoneel, aan innovaties. Die rekensom zou door de collega-ministers van de minister van Defensie eens moeten worden gemaakt.

Daarom in deze bezuinigingsspecial van het Marineblad diverse artikelen over de langjarige gevolgen van de korte termijnkeuzes die in de Beleidsbrief worden gemaakt.

En natuurlijk haakt onze jaarvergadering op 25 mei ook in op dit actuele thema: "De toekomstige marine na de Beleidsbrief". Ik nodig u van harte en zelfs met enige klem uit hierbij aanwezig te zijn; de toekomst van de marine is immers ook uw toekomst! ←

Naar een te kleine krijgsmacht

In 1675 wordt admiraal Michiel de Ruyter naar de Middellandse Zee gezonden, om op te treden tegen Franse kapers en Nederlandse koopvaarders te beschermen. Michiel de Ruyter vindt de omvang van zijn vloot onder de maat en de toestand te slecht. Toch gaat hij want: “..de Heeren hebben mij niet te verzoeken, maar te gebieden, en al werd mij gelast 's lands vlag op een enkel schip te voeren, ik zal er mee in zee gaan”.

Inleiding

Op 8 april kwam dan eindelijk de langverwachte Kamerbrief 'Een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld' (hierna: Beleidsbrief) uit. In dit artikel de reactie van de KVMO-voorzitter. In de persconferentie van de Gezamenlijke Officieren Verenigingen diezelfde middag, op Radio1, in onze persberichten, in RondOm10 op zaterdagavond 9 april, heb ik al een forse mening over de beleidsbrief gegeven. Die komt er kortgezegd op neer dat de KVMO begrijpt dat Defensie moet meedelen in het zuur van € 18 miljard aan bezuinigingen, maar dat niet goed te begrijpen is dat weer in de hardware van de organisatie wordt gesneden, nog voordat duidelijk is wat de maatregelen uit de sporten Besturing en Ondersteuning gaan opleveren.

De verantwoordelijke politici kruipen in de slachtofferrol en verschuilen zich achter kreten als 'Defensie is niet sexy voor het electoraat' of 'de maatschappij heeft te weinig waardering voor Defensie'. Terwijl ik altijd de illusie heb gehad dat politici verantwoordelijk zijn voor een veilig Nederland en juist ook keuzes moeten maken die niet altijd zetelwinst opleveren.

In mijn artikel 'Naar Defensie 2.0. Toetsingskader Beleidsbrief' in het vorige Marineblad heb ik voor de (toen nog te verschijnen) Beleidsbrief een toetsingskader opgesteld. Net als met het toetsingskader voor het beoordelen van de plannen voor een internationale missie kunnen politici, beleidsbepalers en beleidsmakers met dit toetsingskader (17 aandachtspunten) steeds opnieuw vaststellen of alle relevante aandachtspunten zijn meegewogen bij de besluitvorming rond bezuinigingen. In dit artikel zal ik, waar mogelijk, de maatregelen uit de Beleidsbrief toetsen aan de betreffende punten uit het toetsingskader. Misschien dat onze politici er hun voordeel mee kunnen doen.

Gevolgen Personeel

In mijn toetsingskader stel ik dat Defensie de ambitie moet hebben om de beste werkgever van Nederland te worden, met respect voor de bijzondere positie van de militair en zijn burger collega, met open oog voor de (actieve) reservist. Defensie (eigenlijk Nederland) verlangt nogal wat van de militairen en daar mag dan ook wat tegen-

over staan. Personeel is geen verbruiksartikel en abrupte koerswijzigingen leiden tot het verkwisten van menselijk kapitaal. Maar het tegendeel blijkt voor Defensie waar. Na de krimp met 11.000 functies, nog geen zes jaar geleden, nu weer 12.300 functies weg, waardoor 10.000 mensen ontslagen moeten worden, waarvan 6.000 gedwongen. Zesduizend gedwongen ontslagen, in het bijzonder in de 45+-leeftijdscategorie, is bijzonder wrang voor al die mensen die inmiddels meerdere uitzendingen hebben gedraaid.

Defensie heeft in de Beleidsbrief aangegeven per 1 juli a.s. inzicht te verschaffen in de nieuwe personele organisatie. Deze nieuwe organisatie zal worden ingericht volgens een numeris fixus: hoeveel medewerkers heeft Defensie in de verschillende rangen/standen en burgerschalen nodig om te kunnen voldoen aan het ambitieniveau van onze regering – een ambitieniveau dat helaas niet bekend is. Afgezet tegen het actuele personeelsbestand volgt in welke personeelscategorieën Defensie in de nabije toekomst een overschot verwacht.

Defensie wil bezuinigen op de personele exploitatie door verkleining en verjonging en de minister heeft aangegeven het 'trapje van bovenaf' schoon te vegen. Nu is verjonging voor een gezonde personeelsopbouw altijd nastrevenswaardig. Echter, de wijze waarop Defensie dit wil bereiken stuit mij tegen de borst. De druk zal voor de militairen komen te liggen bij de 45+ers, officieren én onderofficieren; overtolligheid in de groep FPS Fase 3–mili-

in een onrustiger wereld?

tairen – juist de groep die na de FPS-fase-2 periode zicht had op *lifetime employment*. Toezeggingen van de werkgever Defensie blijken slechts geldig tot de volgende bezuinigingsronde. Defensie heeft aangegeven dat zij nog verder wenst te verjongen met de (onuitgesproken) achterliggende gedachte dat de jonge militair goedkoper is (o.a. geen uitzicht op UKW, minder pensioenbackservice) dan de 'oude' militair. Overigens is mij nog niet duidelijk hoe Defensie de belegging van taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden, de functiewaardering, het principe 'functie is rang' denkt te combineren met een 'numerus fixus'. De loyale hoofdofficieren en onderofficieren moeten dus, samen met een aanzienlijk deel van het burgerpersoneel, vrezende voor hun baan. Met de Beleidsbrief in de hand creëert Defensie alsnog het 'Up or Out'-systeem dat zij al jaren voor ogen had: een extra uitstroombestand rond het 50e levensjaar. Dit is extreem zwaar voor alle marinemensen die rondom die leeftijd zitten en door de achtereenvolgende ophogingen van de UKW-leeftijd (van 50 naar 55 naar 58 naar 60) nog steeds in dienst zijn.

Overigens is, vanwege de personeelsopbouw bij de Koninklijke Marine (in combinatie met de huidige UKW-data voor marinepersoneel), met een langere overgangperiode - oftewel met het iets temporiseren van de bezuinigingen - de door de voorgenomen verjongingsplannen ontstane scheefgroei in de personeelsopbouw grotendeels op te lossen. Dat zou een vorm van goed werkgeverschap zijn.

'Spreekt er de ambitie uit de beste werkgever van Nederland te worden?' De wijze waarop Defensie afscheid neemt van het oudere personeel zal van grote invloed zijn op het imago als werkgever. De komende jaren zijn namelijk cruciaal voor Defensie. Door verregaande automatisering en robotisering zal de afstand tussen de militair en zijn wapensysteem vergroten. Daardoor zijn minder, maar wel technisch hooggeschoolde militairen en burgermedewerkers nodig. Door de demografische ontwikkeling in Nederland en daarbuiten is de concurrentie op de arbeidsmarkt voor jonge, technisch geschoolde mensen enorm. De krapte op de arbeids-

toezeggingen van de werkgever Defensie blijken slechts geldig tot de volgende bezuinigingsronde

markt zal groter worden dan ooit. De babyboomers verlaten de arbeidsmarkt en het aantal jongeren zal niet toereikend zijn om deze gaten, afgezien van het feit dat ze de ervaring en kennis nog niet hebben, op te vullen. Het is daarbij ook nog te verwachten dat door de aanzuigende werking van de arbeidsmarkt het irreguliere verloop van het jongere kader verder zal toenemen.

'Defensie heeft een uniek bestand aan betrokken, professioneel reservepersoneel; wordt dat juist ingezet?'

De door mij beoogde inzet van reservepersoneel wordt in de Beleidsbrief met 4 zinnen afgedaan. Bij het reservepersoneel zit een potentie, die gebruikt moet gaan worden. Niet alleen vanwege de unieke kennis en expertise van het reservebestand, maar ook omdat het personeelsbestand zo kan mee ademen indien er een grote missie wordt uitgevoerd en weer kan krimpen zonder

ontslagen bij een geringere inzet. Maar de bereidheid om toe te treden tot het actieve reservistenbestand zal voor een groot deel afhangen van de wijze waarop Defensie afscheid neemt van haar militairen. Gedwongen ontslag zal geen aansporing zijn om je daarna aan te melden als actieve reservist.

Gevolgen materieel

'Is de ratio van operationeel en ondersteuning goed?'

De door mij gevreesde Pavlov-reactie op het woord 'bezuinigen' is helaas uitgekomen: het enige concrete in de Beleidsbrief betreft het opheffen van operationele eenheden en het achteruitschuiven van investeringen en grote onderhoudstrajecten, zonder enige onderliggende onderbouwing. Het leidt zelfs tot het compleet afschaffen van wapensystemen.

Na het schrappen van de mijnneveegcapaciteit 20 jaar geleden is nu het project herintroductie mijnneveegcapaciteit geschrapt in deze bezuinigingsronde. Na de mijnneveegcapaciteit en de *maritime patrol aircraft* (Orions) enkele jaren geleden (beide capaciteiten waar operationeel enorme behoefte aan is blijven bestaan), sneuvelen nu de tanks (nuttig voor de escalatiedominantie en als 'pacifier'). Eenmaal afgeschaft komt iets dergelijks nooit meer terug – en aanschaffen is dan één, ermee kunnen opereren is een heel ander verhaal.

In tegenspraak met de door de Tweede Kamer geaccordeerde meerjarige Marinestudie wordt alsnog het aantal maritieme platformen naar beneden gebracht. Langere termijn afspraken zijn blijkbaar moeilijk te houden door de politiek. Maar marineschepen zijn het bestaansrecht van een marine en hebben een belangrijke functie voor ons land. Nederland levert nu sinds de jaren '60 vrijwel voortdurend platformen in. De afname van ieder platform betekent dat de KM op steeds weer één plaats minder tegelijk kan zijn; terwijl de internationale criminaliteit (zeeroverij, mensenhandel, drugs) garen spint bij het vrij gebruik van de wereldzeeën – dus bij minder aanwezigheid van platformen. De minister heeft het zelf onlangs in het TV-programma 'Oog in oog' al aangegeven: Nederland heeft op dit moment al te weinig maritieme capaciteit om de Nederlandse koopvaardij afdoende te beschermen tegen zeerovers.

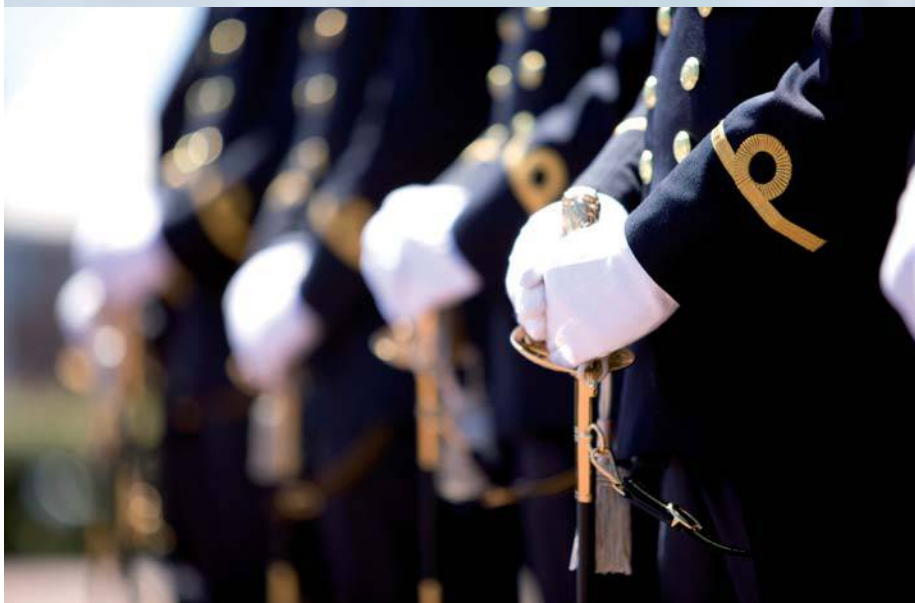
'Is er nagedacht over kopen van de plank?'

Daar waar mogelijk moet dat ook gebeuren. Maar de gehele Beleidsbrief ademt een kokerachtige visie op de wereld uit. Niet Defensie heeft een financieel probleem, alle ministers hebben een probleem wanneer er zonder over de meerjarige consequenties wordt na te denken, in het gezonde vlees van Defensie wordt gesneden of innovatieve capaciteit wordt afgedankt.

'Is rekening gehouden met nieuwe technologieën?'

Er wordt ook geïnvesteerd in de krijgsmacht voor de toekomst, in *cyberwarfare* en in onbemande vliegtuigen (UAV's). Gelukkig wordt ook verder geïnvesteerd in het *Tactical Ballistic Missile Defence* - programma (TBMD). Dat zijn, gezien de ontwikkeling van de techniek, logische keuzes, waarbij het in gevaar brengen van Nederlandse militairen ook nog kan worden voorkomen.

Defensie heeft aangegeven dat zij nog verder wil verjongen, met de (onuitgesproken) achterliggende gedachte dat de jonge militair goedkoper is.

Gevolgen internationale positie

'Is de internationale samenwerking meegewogen?'

Nederland heeft als 16e economie van de wereld de verplichting om bij te dragen aan de internationale rechtsorde. Is immers het adagium niet: de sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen? Sterker nog: Nederland heeft zichzelf in die positie gemanoeuvreerd door expliciet in de Grondwet op te nemen dat Nederland zal bijdragen aan de internationale rechtsorde. Dat lukt niet door alleen te zwaaien met een opgeheven vingertje. Sinds de Defensienota 1993 is de Nederlandse defensie-inspanning geen afgeleide meer van een duidelijke dreiging. Het accent is komen te liggen op het beschikbaar hebben van een Zwitsers zakmes waarmee een antwoord kan worden gegeven op uiteenlopende risico's en potentiële dreigingen: de kader-militie krijgsmacht is omgevormd tot een wereldwijd inzetbare, klein, professionele expeditie krigsmacht. Vanuit Buitenlandse Zaken wordt aangegeven waar de belangen van Nederland de inzet van zijn krijgsmacht noodzakelijk maken. De afgelopen jaren zijn grote aantallen militairen door regering en parlement ingezet over de gehele wereld. Regering en parlement zijn onze opdrachtgevers; zij vertellen de militairen wat er moet gebeuren. Vanuit de militaire expertise wordt dan aangegeven wat daarvoor nodig om datgene te bereiken, wat regering en parlement vragen; de hoe-vraag. Vanuit de militaire expertise wordt ook aangegeven wat nodig is om het proces van gereed stellen van inzet gereed eenheden uit te kunnen voeren.

Nederland scoort internationaal enorm goed, door de combinatie van diplomatie, ontwikkelingssamenwerking en defensie. Door de defensiepoot ernstig te verzwakken en de komende jaren nauwelijks mee te doen, raakt Nederland in een isolement. Vanuit de Tweede Kamer klinkt de oproep om de Verenigde Naties te vragen in te grijpen in onder meer Libië en Syrië. Een goed te begrijpen oproep. Maar wanneer Nederland alleen anderen kan oproepen iets te doen, zonder zelf effectief bij te dragen, anders dan

door moties in de Kamer, wordt Nederland door de internationale gemeenschap snel aan de kant geschoven.

Door de keuzes die deze regering maakt, zakt de invloed van Nederland tot ver onder het niveau dat recht doet aan de economische positie. Er zijn meer NAVO-landen die allang niet meer aan de gewenste defensie-inspanning van 2% van het BNP voldoen, maar we zien een NAVO ontstaan waarbij $\frac{3}{4}$ van de lasten door de Verenigde Staten en slechts $\frac{1}{4}$ door 'Europa' wordt gedragen. 'Wie betaalt, bepaalt', luidt het gezegde. Europa en Nederland verliezen invloed, waardoor het uitdragen van de opdracht uit de Grondwet beperkt blijft tot blaffen – doorbijten is er niet meer bij.

Onderwijl verdubbelt Rusland de defensie-inspanningen om de krijgsmacht te moderniseren met 8 nieuwe nucleaire onderzeeboten, 100 nieuwe schepen, 1.000 helikopters en 600 nieuwe jachtvliegtuigen – allemaal Russisch fabricaat. Nieuwe grootmachten als China en India zijn continu op zoek naar energiebronnen en schaarse grondstoffen in Zuid-Amerika en Afrika – en China verhoogt en passant de defensie-uitgaven met 12,7%. De aanhoudende onrust in Noord-Afrika leidt tot grote vluchtelingenstromen en onzekerheid over de aanvoer van olie.

Financiën

De afgelopen jaren is er een duidelijke scheefgroei ontstaan tussen de ambities van de Nederlandse regering en parlement met de krijgsmacht en de financiële polsstok van de defensieorganisatie. Deze discrepantie was er al vóór de bankencrisis – al is die discrepantie jarenlang glashard ontkent. De financiële problemen bij Defensie werden met de mantel der liefde bedekt en weggehouden voor de Tweede Kamer door in te teren op de magazijnvoorraden, door de knippen op de instroom van nieuw personeel, door duizenden vacatures te accepteren, door investeringen naar achteren te schuiven. Maar eigenlijk werd er een boeg golf van financiële gaten gecreëerd. Bij de presentatie van het Eindrapport

'Nederland wordt provinciaalser, en dat voor een land dat zo afhankelijk is van vrije handel en rechtsstatelijkheid. Het streven van de krijgsmacht om, met name voor marine en luchtmacht, in operaties mee te kunnen doen met de Verenigde Staten en Groot-Brittannië komt in de knel. Enig lichtpuntje is dat de onderzeedienst, die bij Somalië opnieuw zijn meerwaarde heeft bewezen, gehandhaafd blijft. Vooral voor het zwaar getroffen Den Helder is dat van groot belang. Hopelijk kan daar, mogelijk in samenwerking met het bedrijfsleven, ook Vliegkamp De Kooy openblijven.

Met Nederland bezuinigen ook de meeste andere Europese landen. Slechts weinig landen halen de 2 procent van het bruto binnenlands product (bnp) dat de NAVO als richtlijn stelde. Cijfers maken dan weinig indruk, maar wel de concrete bijdrage aan operaties. Als we ruim twee jaar eigenlijk nauwelijks kunnen meedoen, doet dat zeker afbreuk aan de waardering die Nederland kreeg voor de kwaliteit van onze inspanningen.'

W.F. van Eekelen, Reformatorisch Dagblad, 16 april 2011

Verkenningen, Een houvast voor de krijgsmacht van de toekomst, werd die boeg golf van exploitatiekorten op 7 150 miljoen structureel ingeschat, een bedrag dat de VVD vóór de verkiezingen bereid was extra aan Defensie uit te geven. Maar in werkelijkheid was zelfs die € 150 miljoen veel te laag gepresenteerd. Dat betekent dat er nu door minister Hillen moet worden doorgepakt: hij moet ruim € 400 miljoen structureel extra snijden om de defensieorganisatie weer enigszins financieel gezond te krijgen. Daar bovenop kwam de bankencrisis, waardoor de Nederlandse regering de megabezuinigingen van € 18 miljard moest gaan vinden, waarvan Defensie er € 635 miljoen moet 'opvreten'.

De oplossing van dit enorme en complexe financiële probleem van in totaal ruim meer dan € 1 miljard is 12.000 functies schrappen, om van 10.000 mensen afscheid te nemen, waarvan 6.000 door middel van gedwongen ontslag, om de krijgsmacht zonder onderbouwde visie wederom kleiner te maken en verder is het een verzameling ideeën om de besturing bij defensie aan te pakken, om 30% op de staven te reduceren, om de ondersteuning te rationaliseren en om een aantal vervolgonderzoeken te doen. Veel papier, maar extreem weinig concreets. De bottom line is dat er weer direct is gesneden in de slagkracht van de krijgsmacht en dat de overige bezuinigingen boterzacht zijn – met als risico dat er straks opnieuw nog dieper in de krijgsmacht gesneden zal moeten worden.

Besturing

'Is de besluitvorming krachtig georganiseerd?'

'Staat het gereed stellen en inzetten van operationele eenheden centraal?'

In de Beleidsbrief wordt gepoogd om de defensieorganisatie en de krijgsmacht weer toekomstperspectief te bieden. Bijvoorbeeld doordat de besturing van de defensieorganisatie fors wordt aangepakt, omdat de huidige besturing tot onnodige bureaucratie en de huidige financiële problemen bij Defensie heeft geleid. De commandanten van de krijgsmachtdelen worden, meer dan nu, in staat gesteld om hun verantwoordelijkheid voor het gereed stellen van inzet gereede operationele eenheden te nemen. Tegelijkertijd worden de commandanten van de krijgsmachtdelen uit de Haagse besluitvorming geweerd en neemt hun invloed dus dramatisch af.

De aanpassing van de besturing blijft helaas bij een houtskool-schets; er wordt niet expliciet gemaakt hoe de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden komen te liggen ná de reorganisatie. Het blijft dus slechts hopen op betere tijden – en vooral ook hopen dat de ingeboekte bezuinigingen worden gerealiseerd, anders betekent het opnieuw snijden in gezonde operationele capaciteiten!

Slot

'Biedt de Beleidsbrief een stabiele basis voor het door ontwikkelen van de defensieorganisatie de komende 10 jaar?'

De voorzichtige aanzetten tot verbetering van de besturing, het onderzoeken van uitbesteden van ondersteunende niet-operationele capaciteiten en het investeren in cyberwarfare, TBMD en UAV's is op dit moment het enige positieve dat de KVMO kan ontdekken in de Beleidsbrief – en het is nog maar afwachten hoe dat in de praktijk gaat uitwerken.

De KVMO is er niet van overtuigd dat deze Beleidsbrief een sta-

Europa en Nederland verliezen invloed, waardoor het uitdragen van de opdracht uit de Grondwet beperkt blijft tot blaffen – doorbijten is er niet meer bij

biele basis biedt voor het door ontwikkelen van de defensieorganisatie. Er wordt gehakt en gesloopt in de operationele capaciteiten, er wordt abrupt afscheid genomen van loyaal militair en burgerpersoneel en het is maar afwachten of de beoogde besparingen in de sporen besturing en ondersteuning worden gerealiseerd. Het achteruit schuiven van investeringen en grote onderhoudsprojecten leidt opnieuw tot een boeg golf aan financiële problemen.

Er is geen enkel verband tussen de realiteit van de ontwikkelingen in de echte wereld (de omgevingsanalyse uit De Verkenningen) en de Beleidsbrief. Sterker, er wordt ruitertijl toegegeven dat de Nederlandse krijgsmacht de komende jaren niet in staat is om adequaat te trainen en te oefenen, om adequaat onderhoud te plegen, om echt ingezet te worden. Minister Hillen mocht van het Kabinet niet zeggen wat hij dacht, namelijk dat door deze bezuinigingsslag Nederland is onderverserkerd. In de inmiddels befaamde geschrapte zin uit de Beleidsbrief werd nog eufemistisch gesproken over 'dreigt te raken', maar militairen en defensiespecialisten zijn het er over eens: Nederland is nu een freerider geworden in de NAVO, en dat voor een land dat de 16e economie en het ge exportland in de wereld is. Een zeer groot deel van onze Nederlandse welvaart en daarmee onze sociale zekerheid wordt gefinancierd door de handel met het buitenland. Een stabiele, rustige wereldsituatie is daarom voor Nederland van eminent belang. Onze halffabricaten en olie worden *just in time* aangevoerd vanuit varende warenhuizen op zee. Nederland wordt door de bondgenoten afgerekend op de feitelijke militaire bijdrage, aantallen Nederlandse boots on the ground, schepen en vliegtuigen, ingezet in Europese en bondgenootschappelijke operaties. De titel van de beleidsbrief had volgens de KVMO dan ook moeten zijn: 'Een te kleine krijgsmacht in een onrustiger wereld'. ←

KLTA R. (Rob) C. Hunnago is voorzitter van de KVMO.

Koortsachtig bezuinigen – naai

We krijgen 'een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld', stond in de grote bezuinigingsbrief die minister Hans Hillen op 8 april jl. aan de Tweede Kamer aanbood. De term

bezuinigingsbrief is handzaam en kort, de zondagse titel van de notitie luidt: 'Defensie na de Kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een Onrustige Wereld'.

Dat is veelzeggend: de kredietcrisis wordt daarmee eigenlijk al aangewezen als de doorslaggevende variabele. Vroegere beleidsbrieven heetten Om de Veiligheid van het Bestaan (1974), Prioriteitennota (1993), of Wereldwijd Dienstbaar (2007). Dat suggereerde het primaat van veiligheidsdenken, maar nu wordt het beestje bij de naam genoemd. Niet de Val van de Muur, de opkomst van China, of een event als 9/11 is de stoot tot de nieuwe notitie geweest, maar een oorzaak die nauwelijks iets met veiligheid te maken heeft dwong tot deze een nieuwe herbezinning op Defensie.

Economie, politiek en veiligheid

Dat wil uiteraard niet zeggen dat het resultaat daarmee ook volstrekt *budget driven* is geworden. Bij een financieel afgedwongen exercitie hoeft het veiligheidsdenken immers niet te worden uitgeschakeld. Desalniettemin – het moge als een open deur klinken – is het zo dat de financiële ruimte de veiligheidskrimp bepaalt en de causaliteit is niet andersom.

De economie, de politiek en de veiligheid: het is een derdegraads-vergelijking met drie onbekenden. Laten we een simpele poging doen om te begrijpen wat er binnen die vergelijking kan gebeuren:

	Veiligheidssituatie	
	Gunstig	Ongunstig
	Gunstig (a)	(c)
Economie		
	Ongunstig (b)	(d)

Beleidsmakers kunnen zich geen betere situatie dan (a) bedenken. De veiligheidssituatie eist dan geen acute maatregelen, er is voldoende ruimte voor actueel en toekomstgericht investeren.

De economische situatie is rooskleurig en geeft ook ruimte voor het aangaan van langetermijn verplichtingen. Je zou kunnen stellen dat de strategische factor in het beleid kan domineren. Onder deze omstandigheden zou de nota van minister Hillen 'Defensie zonder Kredietcrisis: een toekomstgerichte krijgsmacht in een Rustige Wereld' genoemd kunnen zijn.

Onder (b) moet bezuinigd worden in een gunstige veiligheidssituatie. Om die laatste reden kan de krijgsmacht gelukkig ook wel wat verduren. Beleidsmakers zullen onder druk staan om beslissingen 'naar voren te halen': bezuinigen en afstoten van capaciteit die in de toekomst misschien toch wel geschrapt zou worden, zonder dat dat onmiddellijk ten koste van de veiligheid gaat ook al zou wachten verkieslijker zijn. Het nemen van efficiëncymaatregelen en het bekende kaasschaven zijn minder gedurfde oplossingen in een poging om capaciteitskeuzes te ontlopen. Onder deze omstandigheden zou de nota van minister Hillen 'Defensie na de Kredietcrisis: een zich aanpassende krijgsmacht in een Rustige Wereld' genoemd kunnen zijn.

de ongelukkigste situatie waarin beleidsmakers zich kunnen bevinden doet zich in dit scenario voor: niet willen, maar moeten bezuinigen

Onder (c) vereist de veiligheidssituatie snelle verbetering. De economie laat dat gelukkig ook toe is en is misschien zelfs goed genoeg om niet slechts breed (eerste prioriteit) maar ook diep in veiligheid te investeren. 'Veiligheid' eist, en krijgt wellicht, beleidsprioriteit.

Onder deze omstandigheden zou de nota van minister Hillen 'Defensie zonder Kredietcrisis: een groeiende krijgsmacht in een Onrustige Wereld' heten.

En dan (d)...de situatie die we nu maar al te goed herkennen. De ongelukkigste situatie waarin beleidsmakers zich kunnen bevinden doet zich in dit scenario voor: niet willen, maar moeten bezuinigen. De krimp zal zoveel mogelijk beperkt moeten worden door slim bezuinigen, op *overhead* te besparen en zoveel mogelijk capaciteit te ontzien, desnoods in een 'slaapstand' opdat ze onder urgente omstandigheden weer geactiveerd kan worden. De economische situatie kan zo benard zijn dat deze maatregelen niet voldoen: dan zullen die capaciteiten worden geofferd die nog het meest opleveren tegen de minste ellende. Met een knipoog naar de steeds onbemander wordende trojka van Drs. P. en diens wolveren in de rol van de kredietcrisis en de jagende ambtenaren van het ministerie van Financiën. Inderdaad: onder deze omstandigheden noemt een minister zijn beleidsbrief 'Defensie na de Kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een Onrustige Wereld'.

Ar de paracetamolkrijgsmacht?

Verkenningen en Heroverwegingen

Eigenlijk is de beleidsbrief het onvermijdelijke sluitstuk uit de trilogie die startte met de Verkenningen en de Heroverwegingen. De Verkenningen waren bedoeld als een bedachtzame exercitie waarin het veiligheidsperspectief nog mocht prevaleren. De studie werd halverwege in de flank aangevallen door de kredietcrisis, waardoor het laatste kabinet-Balkenende zich genoopt zag tot het installeren van de ambtelijke Heroverwegers, die op jacht gingen naar het grote geld. Beide studies mochten gescheiden van elkaar werken, opdat veiligheid en economie – schuin naar elkaar kijkend – op een zuivere wijze de confrontatie met elkaar konden aangaan. Dat gebeurde een jaar geleden. De Heroverwegers bleken toch wel met een schuin oog naar de Verkenningen te hebben gekeken, c.q. hun beleidsopties te hebben doorgerekend. Maar ze waren – niet onverwacht – rigouzeuzer en presenteerden bezuinigingsvarianten, die de veiligheidsdeskundigen uit de kring der Verkenningen bepaald te ver gingen. Die waren begin 2008 zelfs nog van start gegaan met de ruime premisse dat niet alleen een bezuiniging, maar ook een plusvariant, d.w.z. een stijging van de defensie-uitgaven met € 1,5 miljard, bestudeerd mocht worden. Die optie was spoedig politiek verdampt. Het kabinet Balkenende, intussen gevallen over een veiligheidspolitieke kwestie, liet een politiek landschap achter waarin de politieke partijen niet langer debatteerden of, maar hoeveel er moest worden bezuinigd. Defensie en buitenlandse politiek waren überhaupt geen populair thema, ook de binnenlandse politiek verkeerde in onrustige tijden en trok alle aandacht naar zich toe.

Het woord 'onrustig' kwam niet voor in de 'Verkenningen – Een Houvast voor de Krijgsmacht van de Toekomst'. In die vuistdikke studie (maart 2010) draaide alles om het begrip 'onzekerheid'. Wie onzeker is, wil op alles voorbereid zijn. Niet onverwacht waren de opstellers van die Verkenningen dan ook tot de slotsom gekomen dat Nederland in 2030 over een 'veelzijdig inzetbare krijgsmacht' moet beschikken. Een Zwitsers zakmes dat nimmer teleurstelt. De Verkenningen eisten bovendien een *no regret* minimum – geen onherroepelijke beslissingen nemen waar een verantwoordelijk landsbestuurder ooit spijt van zou kunnen krijgen. Geen speld tussen te krijgen, maar kon er wel een andere toekomst uit die studie komen? Eigenlijk niet, de Verkenningen tuurden zo ver in de toekomst, dat 'onzekerheid' een onvermijdelijke conclusie was. Naarmate de horizon minder ver wordt gelegd, moet het mogelijk zijn om stelligere uitspraken te doen. Zo bezien is eigenlijk een grotere uitdaging om te voorspellen wat je in 2018 of 2014 nodig hebt, dan in 2030.

Politiek gesproken is de meest opvallende uitspraak de ontboezeming van minister Hillen in de Defensiekrant van 8 april: 'Ik weet zeker dat als de regeringspartijen hadden geweten hoe Defensie ervoor staat, er niet een dergelijke zware taakstelling was opgelegd'. Dit laat zich op zijn ongunstigst lezen als een verwijt aan Hillens voorganger, die hem een veel te rooskleurig overdrachtsdossier heeft bezorgd. Als de in het regeerakkoord opgelegde

taakstelling van € 635 miljoen al niet realistisch was, wat kan de organisatie en zijn verantwoordelijke minister dan al niet verweten worden nu het ook nog eens om € 1 miljard blijkt te gaan? Aan de andere kant kan men zich nauwelijks voorstellen dat de nieuwe bewindsman de destijds al rondgonzende geruchten over de werkelijke problematiek volledig zijn ontgaan.

Dubbele illusie

Minister Hillen schrijft dat we de defensiewinkel in drie jaar gaan verbouwen. Als de winkel in 2014 heropent, zal het zakmes zich weer ontvouwen, zij het in een kleiner formaat. 'De Tweede Kamer vindt in meerderheid dat we veelzijdig inzetbaar moeten zijn. Dat kan nu even niet. Wil men dat op termijn wel, dan zal er geld bij moeten', zegt hij in de Defensiekrant.

Kan, of wil, Hans Hillen geen verantwoordelijkheid nemen? Afgezien van het feit dat de bewindsman spreekt over de 'Tweede Kamer', maar in feite erkent dat hij zich als bewindsman niet in staat acht om zich aan het regeerakkoord van 30 september te houden, zou '2014' wel eens een dubbele illusie kunnen zijn.

In de eerste plaats hoopt de minister dat er dan weer geld is voor wederopbloei van de krijgsmacht, maar dat optimisme stoelt niet op ervaring. Sinds 1990 geeft Nederland gestaag minder uit aan

de Verkenningen tuurden zo ver in de toekomst, dat 'onzekerheid' een onvermijdelijke conclusie was

defensie, economische groei of niet. Uitgezet tegen het nationaal inkomen halveerden de uitgaven zelfs. Op grond daarvan is het realistischer te concluderen dat Hillen de zware *no regret* beslissingen doorschuift naar zijn opvolger. Zal zijn opvolger in 2014 niet tegen de Defensiekrant zeggen: 'Ik weet zeker dat als Hans Hillen had geweten hoe Defensie ervoor staat, er in 2011 niet een dergelijke zware taakstelling was opgelegd'? Ook moet nog maar worden afgewacht hoe krimpbaar het begrip 'veelzijdig inzetbaar' zal blijken te zijn. Hillen schrijft dat Nederland in 2014 over een krijgsmacht in goede conditie kan beschikken, gereed voor 'elke inzet binnen haar mogelijkheden'. Deze laatste verzekering kan natuurlijk ook worden volgehouden ten aanzien van de krijgsmacht van IJsland.

In de tweede plaats is het de vraag of de minister goed gokt. In de malaise zitten namelijk ook nog enkele groeikiemen voor de krijgsmacht van 2020. Zo wordt er 'door te snijden in gezond vlees' toch wat geld vrijgemaakt voor de aanschaf van een paar onbemande vliegtuigen en gaan we ons bezighouden met cyberoorlog. Verdedigen tegen cyberaanvallen is geen overbodige luxe, maar waarom wil Nederland –het staat er heus- ook 'het vermo- →

gen ontwikkelen tot het uitvoeren van *cyber operations*? Blijkbaar denken we het verlies van de Leopard-tank goed te maken met het kweken van digitale virussen.

Nu is dat misschien een beetje flauw, maar de *crux* is dat voorspellen van 2014 bijna onmogelijk is. De feiten spreken voor zichzelf. Twintig jaar geleden werd iedereen verrast door de val van de Muur. Tien jaar geleden werd iedereen verrast door 9/11. Hillen schrijft zelf: 'vijf jaar geleden was piraterij als veiligheidsvraagstuk relatief onbekend'. Drie jaar geleden overviel de financiële crisis de wereld. Vijf maanden geleden hield niemand rekening met de opstanden in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Ook al zijn scenarioanalyses intellectueel heel behulpzaam, wie een stap verder gaat en beweert de toestand in de wereld steeds beter te kunnen voorspellen met *Google Search* moet oppassen niet te belanden in het domein van waarzeggerij en tarotterie.

Een keuze voor een Zwitsers zakmes is dus in de letterlijke zin van het woord geen wetenschap, in de onvoorspelbare wereld zal men die keuze altijd moeten maken. De vraag is slechts of je kiest voor een nationaal, of een Europees, of een NAVO-zakmes. Concreet: levert Nederland in die beide laatste opties de kurkentrekker, het korte of lange mes, en/of de nagelvijl? Dat is een poli-

Defensie als Zwitsers zakmes: levert Nederland straks de kurkentrekker, het korte of lange mes en/of de nagelvijl?

tieke keuze. Wie alleen zichzelf vertrouwt wil niets weten van partnerafhankelijkheid en zegt een nationaalbrede krijgsmacht nodig te hebben. Wie wel op andere landen vertrouwt, durft te specialiseren. Wie kijkt hoe de grote landen om ons heen hun bezuinigingen hebben doorgevoerd kan alleen maar concluderen dat niemand het echt heeft aangedurfd om te specialiseren, lees: nieuwe afhankelijkheden van elkaar te accepteren. Duitsers, Britten, Fransen, Belgen, ze snijden globaal in dezelfde spullen: (aantallen) gevechtswliegtuigen, zware artillerie, pantsers, anti-tank-spullen. Dat stevent eerder af op zevenentwintig kleine Zwitserse zakmesjes in Europa, dan op één grote complete gereedschapkast.

Hoe wapen je je tegen de onvoorspelbare toekomst? Eigenlijk doen wapens wat politici niet durven. Ze bewegen soepel mee met hun tijd. De F16, die een kwart eeuw geleden nog was gekocht om Russische MIGs in luchtgevechten uit te schakelen en bommen op rode tankcolonnes te laten vallen, vliegt nu rustig *no fly* rondjes boven Libië. Mijnenjagers jagen niet zo vaak meer op mijnen maar worden ingezet als patrouillevaartuigen in de Libische Zee. Walrusonderzeeërs achtervolgden vroeger Russische collega's, nu luisteren zij stiekem radiob berichten af van Somalische piraten. B-52s die in de oudheid een atoombom op Stalingrad en Moermansk moesten gooien, vliegen nu als het moet met dozijnen tomtom-bommetjes naar elk doel van de wereld om ondergrondse bunkers te vernietigen. *Standoff*-wapens verschuiven de balans van platform naar uitrusting. In een toekomstplanning met een horizon van tien à twintig jaar zou men kunnen stellen dat de vraagzijde per definitie onzeker is,

maar de aanbodzijde meer zekerheid biedt. Grote wapensystemen worden in hun levenscyclus soms drie tot vijf keer vernieuwd, vinden zichzelf opnieuw uit. Hun metamorfisch vermogen remt de wil om drastische beslissingen te nemen af, de krijgsmacht(onder-)delen die rondom deze platforms zijn georganiseerd zijn resistent door hun aanpassingsvermogen. De klappen vallen waar de oude platforms zelf min of meer na dertig of vijftig jaar uitgespeeld raken.

Reacties krijgsmacht delen

De afgelopen periode kreeg ik een verzameling reacties uit krijgsmacht delen, een boekje dat bestond uit kritische – en minder kritische – waarderings die vaak geen geheim maakten van het directe belang dat ermee was gemoeid. Minder gunstig, maar niet onverwacht, was de ontvangst van het afstoten van de tanks. Sommigen wegen deze beslissing af tegen het alternatief van de Apache-gevechtshelikopter, maar zelfs het woord 'alternatief' doet doorgewinterde landmachten al in een kramp schieten. De Apache is geen vliegende tank. Is de tank nu ook niet een voorbeeld van een te voorbarig afgeschreven platform? Toch bevind ik me liever in alternatief-discussies dan afruil-discussies. Je zou de eerste *joint* kunnen noemen, de tweede *disjoint*. Ik heb moeite met reacties die ervan uitgaan van dat (het ontlopen van) bezuinigen een kwestie van handig lobbygedrag van rivaliserende krijgsmacht delen zou zijn. Wat heeft de veiligheidsdiscussie in Nederland, behalve enig psychologisch begrip, aan het boze verwijt dat in ruil voor het offer van de Leopard ook het wegstrepen van de Walrus of de JSF mag worden geëist?

Relatief waarderend waren reacties over de onverbloemdheid van de minister, die op enig moment (later weer ingeslikt) tenminste geen geheim meer maakt van de 'onderverzekering' van de Nederlandse veiligheid. Hij heeft er maagpijn van. Blijkbaar geldt dat niet voor de piraterijbestrijding en de verdediging van de West, want op dit punt heeft Hillen in de media juist een verzekeringspolis afgegeven.

Eenstemmig was de waardering voor het feit dat het kabinet niet in den blinde voor klaarliggende bezuinigingsvarianten ad € 1 miljard uit de Heroverwegingscatalogus 2010 heeft gekozen. In die zin is gezocht naar politieke *no regret* oplossingen, zoals het in standhouden van het Duits-Nederlandse Legerkorps, en meer in het algemeen, van het handhaven van de breedspectrumkrijgsmacht.

Met deze term betreden we de vergelijking met de medische wetenschap, misschien nog niet zo'n dwaze. Breedspectrum-medicijnen bestrijden veel kwalen, of dreigingen. Waar Nederland duidelijk op heeft toegegeven, is kracht en voortzettingsvermogen. We noemen ons straks nog steeds breedspectrum, maar we vallen een beetje terug van de apotheek naar de drogist. Goed dat die er nog is natuurlijk, voor de onderverzekerden, maar de paracetamolkrijgsmacht komt wel in zicht. ←

prof. dr. J. (Ko) Colijn is defensiespecialist, redacteur van *Vrij Nederland*, hoogleeraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en sinds 1 mei jl. directeur van Instituut Clingendael.

Bij de KVMO zijn vanaf het bekend worden van de drastische bezuinigingen bij Defensie en de Koninklijke Marine, op 8 april jl., veel reacties binnengekomen van ongeruste, betrokken leden en niet-leden.

Hieronder een geanonimiseerde selectie van deze reacties, die de KVMO nog dagelijks ontvangt.

'Nederland is te links geworden om nog van haar militairen te houden en dat voel je als militair. Zelfs een rechts kabinet durft nu nóg een keer in Defensie te snijden. Wie denken ze in Nederland wel niet wie we zijn? Ze zoeken het straks maar uit in de EU met de overstromingen, vluchtelingenstromen, de steeds groter wordende getto's (Parijs voorop), het terrorisme, de vogelgriep, SARS-en en andere epidemieën. Maar gelukkig gebeuren dat soort dingen toch nooit meer ... dat was alleen vroeger.' 19 april 2011

'Een massale bijeenkomst in de eerste week van mei, georganiseerd door de gezamenlijke officierenverenigingen, kan onze professionele zorg aan de NL-samenleving duidelijk maken! Vooral sprekers van buiten zijn daarbij uitgenodigd. Ik vind zo'n manifestatie aansprekender dan "een mars naar Den Haag" medio juni. Belangenverenigingen, grijp deze kans! KVMO-leden, spreek uit voor een dergelijke manifestatie en laat uw mening horen of lezen!' 18 april 2011

'Als actie ware te overwegen om de 'I have been there'-medailles terug te sturen naar de minister als dank voor de plannen.' 18 april 2011

'Volkomen onverantwoord. Afgezien van de ellende die dit allemaal veroorzaakt bij de werknemers van Defensie. We zeggen nu als Nederland eigenlijk tegen de andere NAVO partners: "Bescherm ons maar als er wat gebeurt, wij hebben er geen geld meer voor over".' 14 april 2011

'Defensie heeft de afgelopen decennia moeten inkrimpen (o.a. vredesdividend) maar dat tezamen met de integratie van krijgsmachtdelen heeft veel van het personeel gevraagd, maar dat is loyaal uitgevoerd; we krijgen stank voor dank.' 14 april 2011

'Vreemd dat militairen en burgers van Defensie gewoon ontslagen worden zonder dat iemand zich afvraagt, en al helemaal niet uitzoekt, waar die tekorten nu vandaan komen. In ieder geval niet vanaf de werkvloer. Zat het hoofd financieel beheer van Defensie te slapen? Wie is er verantwoordelijk voor dat bestuur van Defensie?' 13 april 2011

'Zal het de Nederlander duidelijk worden dat de Nederlandse grenzen en onze gezamenlijke Nederlandse belangen niet op de Noordzee of bij de Belgische grens liggen, maar ver weg in de Indische Oceaan, de Middellandse Zee, het Caribisch gebied? Dat de marine daar niet alleen is om anderen te helpen, maar om bijvoorbeeld je middag shoppen in de Kalverstraat mogelijk te maken. Pas als dat duidelijk wordt, kan Nederland doen wat het zou moeten doen: investeren in onze zeemacht.' 13 april 2011

'Ik steun de actie tegen bezuinigingen: Er is geld genoeg, maar kabinet ruilt leger in voor asfalt.' 13 april 2011

'Internationale beeldvorming. Nederland heeft vaak (terecht) het hoogste woord in de internationale politiek. Maar heeft na verloop van tijd ook volgers. Maar als we met "praatjes" geen vuist meer kunnen maken, dan is er geen geloofwaardigheid meer.' 11 april 2011

'Een efficiënt en "werkend" leger. Bezuinigingen zullen noodzakelijk zijn, maar snijden in gezond vlees lijkt mij sowieso geen goede zaak.' 11 april 2011

'Het zijn prachtige woorden, die de minister van Defensie voor de camera uitspreekt. Maar helaas is het waarheidsgehalte daarvan niet zo hoog. Ik ben er van overtuigd, dat hij niet anders kan. Er is roofoverval gepleegd op Defensie in opdracht van de politiek. En daar betalen die mensen de rekening van, die in opdracht van de politiek loyaal gebleven zijn.' 11 april 2011

'1 op de 6 gaan er uit, waar tegenover ook m.n. operationele taken worden verminderd. Maar zelfs 1 op de 3 er uit bij Bestuursstaf en ondersteuning. Dit is in elk geval ten dele ondoordacht. Geen rekenschap wordt gegeven van ondeelbare functies. Beleid blijft bijvoorbeeld onverkort van toepassing, terwijl beleid reeds met een minimum bezetting wordt verricht. Hier zijn geen taken aan te wijzen die kunnen worden geschrapt.' 11 april 2011

'De efficiencywinst uit het terugplaatsen van de onderhoudsbedrijven naar de OPCO's is een gotspe. Het onder centraal bestuur plaatsen leverde immers ook al deze winst op. De nu onderkende dubbeling met de onderhoudscapaciteit van de OPCO's toont alleen aan dat de ontvlechting destijds naar de DMO niet goed is gedaan.' 11 april 2011

'...krijgt de marine harde klappen en maak ik me zorgen om de toekomst van onze organisatie.' 11 april 2011

'Wat mij vooral verbaast is dat de P-maatregelen in Pijler 1 (30% van de staf) en 3 (alle operationele eenheden/capaciteiten die verdwijnen) heel duidelijk en hard zijn, maar dat deze duidelijkheid er niet is voor pijler 2. Juist voor die pijler, waar ruim 450 miljoen bezuinigd moet worden, geeft de minister geen duidelijke richtlijnen.' 11 april 2011

'Ik ben als VVD-stemmer en burger woedend en uitermate teleurgesteld in de houding van de VVD (maar ook van het CDA). Het is je reinste kiezersbedrog! Wat een drama voor het personeel! Wanneer mijn vader zaliger, beroepsmilitair in hart en nieren, dit zou horen hij draaide zich om in zijn graf. Ik ben van mening dat u dit niet zomaar over uw kant kunt laten gaan.' 9 april 2011

'Wat is er aan de hand met Nederland? Het lijkt of Nederland de weg kwijt is...' 8 april 2011

Hillen neemt afscheid van betaalbare marineschepen

15 maart heeft de regering ingestemd met ongekende bezuinigingen op Defensie van 1 miljard euro. Het kabinet neemt definitief afscheid van veel wapensystemen, maar ook van militair uithoudingsvermogen en daarmee van een plek in de eredivisie.

Omdat twee van de vier OPV's nooit zullen bijdragen aan de behoefte van de Marinestudie en de Maritieme Visie 2030 moet Nederland vaker nee verkopen. (foto SGTODVB Edwin Benschop)

Dat is een keiharde keuze, die inherent is aan het stellen van prioriteiten. De gepubliceerde Beleidsbrief biedt geen nieuwe toekomstvisie maar gaat vooral in op de financiële problematiek. Krampachtig probeert minister Hillen zoveel mogelijk recht te doen aan het multifunctionele karakter van de krijgsmacht, waar het regeerakkoord al op zinspeelde en waar in de interdepartementale studie voor is gekozen. Hij snijdt op basis van financiële argumenten echter ook 28% van de maritieme capaciteiten weg – schepen die dagelijks worden ingezet.

De Tweede Kamer heeft in 2005 een toenemende behoefte onderkend aan maritieme platformen die de opgedragen taken op en vanuit zee kunnen uitvoeren: de Marinestudie. Voor het garanderen van de veiligheid op zee zijn onder andere 4 LC-fregatten, 4 M-fregatten (samen met België), 4 nieuwe Patrouilleschepen (OPV) en 4 onderzeeboten de ondergrens. Ook de Interdepartementale Verkenningen onderschrijven het toenemend belang van de zee voor de (inter)nationale veiligheid. De Commandant Zeestrijdkrachten onderschrijft in zijn Maritieme Visie 2030 de omgevingsanalyse van de Verkenningen en vertaalt die naar een groeiende vraag naar fregatten en patrouilleschepen, naar de noodzaak van een maritieme variant van onbemande vliegtuigen en naar de strategische rol van onderzeeboten bij het behartigen van onze belangen. Er zijn dus meer maritieme taken dan er middelen voorhanden zijn. De Marine moet steeds meer zeegebieden met steeds minder middelen veilig houden – denk aan de oprukkende piraterij en de aanzwellende vluchtelingenstroom. Daarbij moet het gewenste effect altijd voorop blijven staan. Onbemande vliegtuigen kunnen

een zeer nuttige bijdrage leveren aan het situatiebeeld, maar uiteindelijk zijn marineschepen de maritieme versie van *boots on the ground*. De vier patrouilleschepen moeten die groeiende behoefte aan maritieme aanwezigheid deels afdekken. Omdat twee van die vier OPV's nooit zullen bijdragen aan de behoefte van de Marinestudie en de Maritieme Visie 2030 moet Nederland vaker nee verkopen. Als de politiek deze beslissing niet herroept, zijn twee zaken essentieel om aan de toenemende vraag te voldoen. Op de korte, maar ook op de lange termijn.

Op de korte termijn zal Defensie met de kennis en kunde die nu nog bij Marine, kennisinstituten en industrie (de kennisdriehoek) aanwezig is naar innovatieve oplossingen moeten zoeken. Alleen door de nieuwe schepen effectiever of intensiever in te zetten kan immers met de steeds schaarsere platformen het gewenste effect worden bereikt. Daarvoor zijn slimme creatieve oplossingen nodig, die in nauw overleg met de gebruiker worden bedacht. Daartoe moet de maritieme kennis binnen Defensie niet worden versnipperd, maar gebundeld.

Op de langere termijn zal Defensie de bestaande marineschepen versneld moeten vervangen. Dat hoeft geen kopzorgen te bieden. De Marine vaart, vergeleken met de omringende landen, met kwalitatief hoogwaardige schepen tegen steeds lagere investeringskosten: voor één Engels fregat koop je vandaag drie Nederlandse fregatten. De Beleidsbrief wekt desondanks de gevaarlijke suggestie dat kopen van de plank goedkoper zou zijn. Studies wijzen echter uit dat het zelf ontwerpen en bouwen van marineschepen Nederland juist geld oplevert. Defensie draagt namelijk het risico van het scheepsontwerp (dat scheelt tot 20% van de kosten) op basis van de afspraak dat de benodigde ontwerp-kennis in de kennisdriehoek is belegd. Platform, mens en modulaire systemen worden zo efficiënt mogelijk geïntegreerd aan boord en de sterke kanten van alle partners worden optimaal benut. Nederlandse fregatten hebben daardoor de helft minder bemanning vergeleken hun voorgangers: dat scheelt elk jaar 50%. Nederlandse bedrijven kunnen de gezamenlijk ontwikkelde concepten vervolgens wereldwijd toepassen, waardoor de BV Nederland de investeringen in marineschepen via de Belastingdienst ruimschoots terugverdient. Dat zijn drie sterke argumenten, maar alleen als Defensie blijft investeren in kennis. Bij een personeels-arme inrichting van Defensie hoort een intensieve kennisinfrastructuur. Dat levert geld op.

De Marine moet noodgedwongen van zeven schepen afscheid nemen, waaraan grote behoefte is. Twee daarvan zijn de meest kosteneffectieve schepen ooit. Nederland is als maritieme handelsnatie en poort tot de Europese economie afhankelijk van een veilige zee. Nu en in de toekomst zijn daarvoor kwalitatief hoogwaardige en betaalbare marineplatformen nodig. Het is in het belang van Nederland om de innovatieve succesformule van de marinebouw te omarmen. ←

De werkgroep 'Krachtige inbreng' van de KVMO.

De Nederlandse Defensie bezuinigingen

Reactie vanuit het NAVO HQ

Dit korte artikel beoogt u een indruk te geven van de reacties vanuit de NAVO organisatie en de individuele NAVO-landen betreffende de Nederlandse defensiebezuinigingen, zoals op 8 april jl. aangekondigd. De reacties moeten geplaatst worden binnen de huidige focus op de operatie in Libië. Achtereenvolgens komen NAVO-reacties en effecten op de NRF (NATO Response Force) aan de orde.

Reacties van NAVO en derde landen

De Secretaris-generaal van de NAVO heeft zeer neutraal gereageerd bij de aankondiging van de bezuinigingen door deze te beschouwen als een interne aangelegenheid. Echter, van een trouwe bondgenoot mag verwacht worden dat zij bij het terugbrengen van haar Defensie-inspanningen van te voren consulteert met het bondgenootschap waarop zij zo sterk leunt voor het realiseren van haar veiligheidsbelangen.

Veel landen waren verrast door zowel de omvang van de bezuinigingen als de voortvarendheid waarmee het reductieplan tot stand is gekomen en de reducties gerealiseerd dienen te worden. Ook waren deze landen verwonderd dat een reductie-operatie van een dergelijke omvang noodzakelijk bleek, zo snel na de ingrijpende reorganisatie van 2005.

De grootste belangstelling kwam van landen met een krijgsmacht van vergelijkbare grootte, zoals Canada. De indruk heerste dat de Nederlandse krijgsmacht haar financiën op orde had en groot was dan ook de verbazing toen bleek dat een derde deel van de bezuinigingsomvang gevoed bleek te zijn door financiële erfenissen. Tevens was er weinig begrip voor het feit dat internationale ervaringslessen niet ter harte zijn genomen. Denemarken bijvoorbeeld besloot eerder haar tanks af te schaffen en heeft daar nu spijt van. Landen zetten ook vraagtekens bij de gevolgen op personeelsgebied; een deel van de rekening wordt op het personeel afgewenteld waarbij de zorg rijst of er voldoende ervaring, expertise en motivatie overblijft. Het afbouwen van goed werkgeverschap tast het vertrouwen van het personeel in hun werkgever aan, hetgeen z'n weerslag kan hebben op inzetbereidheid van het personeel. Ook valt bij landen de betrekkelijke eenvoud en kritiekloosheid op waarmee dit zeer rigoureuze plan geaccepteerd is, zowel door de politiek als door de Defensietop.

Veel onbegrip heerst ook over het feit dat Nederland haar reductie van de krijgsmacht doorvoert zonder rekening te houden met de bondgenootschappelijke gevolgen. Dit wordt door de lidstaten als een veeg voorteken gezien voor de toekomstige betrouwbaarheid van Nederland als bondgenoot. Juist nu 'multinational

approaches' en 'pooling and sharing' de oplossingen lijken aan te dragen voor de huidige financiële ijtijd, manifesteert Nederland zich als een partner die geen oog heeft voor de bondgenootschappelijke belangen.

Het ontbreken van een strategische visie, gebaseerd op een bondgenootschappelijk kader, is misschien nog wel de grootste teleurstelling die bij de lidstaten overheerst. Nederland wil wel

Nederland wil wel van pooling gebruik maken, maar bij sharing geeft Nederland niet thuis

van pooling gebruik maken, maar bij sharing geeft Nederland niet thuis, is een opmerking die hier in de wandelgangen regelmatig wordt gemaakt.

De doorzichtige stellingname dat Nederland, ondanks deze bezuinigingen, nog in de *Champions League* mee kan spelen, wordt als een politiek statement gezien dat niet met capaciteiten onderbouwd wordt en wordt dan ook in Brussel nauwelijks serieus genomen. Met een NAVO-bijdrage die wellicht zal dalen naar 1.2% van het BNP is dit standpunt misschien in de Tweede Kamer verkoopbaar maar buiten de Haagse politieke postzegel is dit een reden tot fronsende wenkbrauwen. Nederland behoort tot een van de meest welvarende landen van de Wereld. Een besteding van minder dan 2% van het BNP aan Defensie wordt dan ook niet begrepen. Het gaat hier niet om niet kunnen betalen, maar niet willen betalen. Landen vragen zich af of het evenwicht tussen bijdragen aan en profiteren van het bondgenootschap voor Nederland niet langzamerhand verstoord raakt.

NRF

Het gevolg van de bezuinigingen heeft een weerslag op de NAVO, het duidelijkst is dit aantoonbaar bij de NATO Response Force (NRF). Vanaf het eerste begin heeft Nederland bijgedragen aan de NRF door eenheden van Marine, Landmacht en Luchtmacht te leveren.

Het gevolg van de bezuinigingen heeft een weerslag op de NAVO, het duidelijkst is dit aantoonbaar bij de NATO response Force (NRF). Hr.Ms. Zuiderkruis voorziet Italiaans en Spaans marineschip van brandstof. (NATO Photo)

Van bijzonder belang binnen NAVO-operaties en ook binnen de NRF, zijn unieke, schaarse capaciteiten. Juist op dit gebied kunnen kleinere landen een bijzondere toegevoegde waarde hebben. Nederland heeft in het verleden constructief en consequent bijgedragen aan bv de Standing NATO MCM Group One. Deze maritieme taakgroep maakt deel uit van de NRF en is een uitstekend voorbeeld van unieke toegevoegde waarde binnen de NAVO

waar de Europese landen in een capaciteit voorzien die anders niet beschikbaar zou zijn. Reductie van de Nederlandse beschikbare capaciteit met 40% heeft een bovenmatige signaalwerking op het belang dat Nederland hecht aan een bijdrage aan de NATO MCM Group One.

Een ander voorbeeld is luchttransport. Voor vrijwel elke operatie met een landcomponent, is (tactisch) luchttransport van personeel en materieel van groot belang. Dergelijke capaciteiten behoren tot de 'critical enablers', er is op dat gebied sinds jaar en dag een grotere behoefte dan waarover de NAVO kan beschikken. Het uit dienst stellen van de tactische Cougar component geeft aan dat Nederland zeer intern georiënteerd is met betrekking tot de behoefte aan capaciteiten.

Afsluitend

De Nederlandse bezuinigingen hebben enige aandacht gekregen in Brussel maar zijn niet op de mentale voorpagina beland. Na het terugtrekken van onze bijdrage in Afghanistan, onze sterk uitgehohde politiemissie bijdrage in Kunduz en de sterk uitgehohde bijdrage aan Operatie UNIFIED PROTECTOR, passen de huidige bezuinigingen bij de stijl van de Nieuwe Nederlandse kijk op de NAVO. Onderhuids kijken landen met zorg naar de ontwikkeling van een van oudsher betrouwbare NAVO-partner. ←

KTZ P. (Peter) Kortenoeven is werkzaam bij NATO International Military Staff staff als action officer Maritieme zaken.

CARTOON

Generaal-majoor der mariniers b.d. mr. drs. C. (Kees) Homan is als adviseur verbonden aan het Conflict and Security Programme van het Instituut Clingendael

COLUMN 15

Met gevoel voor dramatiek kondigde minister van Defensie, Hans Hillen, met *one liners* als 'de aarde zal trillen' en 'de lucht zal zwart kleuren' zijn op 8 april jl. gepubliceerde Bezuinigingsbrief aan. Maar ook daarna verloochende Hillen zijn verleden als spindoctor bij Financiën niet, met uitspraken als 'snijden in gezond vlees', 'we blijven nog steeds meedoen op het niveau van de *Champions League*' en 'we krijgen echt geen Mickey Mouseleger'.

Mickey Mouseleger

**op defensiegebied
lijkt eerder sprake
van een kabinet-
Wilders met als
gedoogpartners
CDA en VVD, dan
andersom**

Het defensiepersoneel kon in ieder geval op de defensiewebsite kennisnemen van de in de minister-raad geschapte zin in de Bezuinigingsbrief: 'Ik hoop dat deze brief bijdraagt tot het besef dat Nederland voor zijn veiligheid onverzekerd dreigt te raken'. In de Defensiekrant poneerde de bewindsman zelfs: 'Ik weet zeker dat als de regeringspartijen hadden geweten hoe Defensie ervoor staat, er niet een dergelijke zware taakstelling was opgelegd'. Maar had toenmalig senator Hillen dan volstrekt geen weet van de voortdurende kannibalisering van schepen, voertuigen en vliegtuigen bij Defensie? Was het ook niet beschamend dat de afgelopen jaren op gepensioneerde marineofficieren een beroep werd gedaan hun oude baadje beschikbaar te stellen voor aankomende adelborsten en dat militairen met een bureaubaan werd verzocht hun gevechtslaarzen naar een operationele eenheid te sturen?

Hoe dan ook, het gevolg van de pluriformiteit aan soms tegenstrijdige uitspraken van de bewindsman was dan ook dat een hoofdredactioneel van NRC Handelsblad de geloofwaardigheid van de nieuwe bewindsman ter discussie stelde. Een hoofdredactioneel van De Volkskrant vond dat Hillen zijn rug moet rechte en voor zijn bezuinigingen moet staan en niet anderen de schuld mag geven.

Wie kennis neemt van de aangekondigde financiële reducties bij Defensie, vraagt zich overigens af of op defensiegebied niet eerder sprake is van een kabinet-Wilders met als gedoogpartners CDA en VVD, dan andersom. Zo herhaalde het PVV-Kamerlid Brinkman onlangs nog eens in een interview dat het bevorderen van de internationale rechtsorde uit de Grondwet moet worden geschrapt. Evenals de SP, hanteert de PVV de 'kaasstolpdoctrine', waarin de wereld niet verder reikt dan Nieuwe Schans.

Het gevolg van de dramatische financiële taakstelling is, dat in de operationele capaciteiten met zo'n 25 procent wordt gesneden en 12.000 arbeidsplaatsen verloren gaan. Door de diverse bezuinigingsoperaties van de afgelopen decennia, viel bij de ondersteuning en overhead niet veel meer te halen. Het betekent ook dat het ambitieniveau van de krijgsmacht weer verder omlaag gaat. Na het einde van de Koude Oorlog stelde de Prioriteitennota in 1993 een ambitieniveau vast van gelijktijdige deelname aan vier vredesoperaties voor langere duur. Enkele jaren geleden werd dit vanwege bezuinigingen neerwaarts bijgesteld tot drie en dat worden er nu nog slechts twee. Kortom, een halvering van het ambitieniveau ten opzichte van 1993!

Het enige positieve in de brief zijn de aangekondigde investeringen in onbemande verkenningsvliegtuigen, een gebied waarop Nederland achterloopt. Zo was het zorgwekkend dat gedurende de laatste periode van onze aanwezigheid in Uruzgan, Defensie voor luchtverkenningen een Israëlisch civiel onbemand vliegtuig inhuurde, dat door Britse contracten op de grond werd bediend. Daarnaast zijn ook de investering in *cybersecurity* toe te juichen. Gezien de grote afhankelijkheid van de krijgsmacht van informatie- en communicatietechnologie (ICT) is digitale veiligheid van vitaal belang voor het functioneren van de krijgsmacht.

Maar hoe is toch te verklaren dat ondanks alle onzekerheid en instabiliteit in de wereld de Bezuinigingsbrief een verdere ontmanteling van onze internationaal kwalitatief goed bekend staande krijgsmacht inluidt? Is het misschien omdat Defensie niet over een eigen achterban beschikt? Andere beleidsterreinen zoals Sociale Zaken, Ontwikkelingssamenwerking, Landbouw en Economische zaken beschikken in de politiek en in goed georganiseerde belangengroeperingen wel over zo'n achterban. Hoewel gemiddeld ruim drie kwart van de Nederlandse bevolking een krijgsmacht noodzakelijk acht, is dit grote draagvlak omgekeerd evenredig aan de bereidheid voldoende financiën voor Defensie beschikbaar te stellen. Internationale kwesties en militaire zaken worden door veel Nederlanders als 'ver van het bed' beschouwd. Paul Scheffer meent dat voor het draagvlak van de krijgsmacht, Defensie niet moet vertrouwen op een solide basis van internationale solidariteit en engagement in Nederland. De regering, het ministerie van Buitenlandse Zaken en dat van Defensie moeten volgens hem blijven hameren op de kwetsbaarheid van Nederland en de dreigingen zeer scherp onder woorden brengen. Het eindrapport Verkenningen heeft dat op uitstekende wijze gedaan, maar het kabinet heeft gefaald daar de nodige consequenties aan te verbinden!

Een jaarlijks **twee euro** goedkope

Volgens onze regering is het een non-zin. Die zin in de Beleidsbrief over de defensiebezuinigingen van defensie minister Hillen, over de dreigende 'onderverzekering' van Nederland. Die zin, die in de ministerraad zou zijn geschrapt. Die zin staat er nu niet en dus heeft de regering-Rutte niet gezegd dat Nederland onderverzekerd dreigt te raken.

Toch is de vraag of Nederland onderverzekerd dreigt te raken om drie redenen wel leuk om aan een nader onderzoek te onderwerpen. De eerste reden is dat je dan moet uitzoeken wat er dan precies verzekerd wordt (of niet meer). De tweede is dat je kunt onderzoeken of die vraag wel beantwoord kan worden. De derde reden is omdat het antwoord voor de kiezer best eens belangrijk zou kunnen zijn. Hoe dan ook, die zin die niet bestaat gaf mij inspiratie voor dit artikel.

Wat wordt er verzekerd?

Het begint natuurlijk met wat je verzekert. Bij een brandverzekering op uw huis is dat duidelijk. U verzekert de waarde van uw huis zodat u het kunt herbouwen. Dit doet u zelf en de verzekeraar heeft uitgerekend of hij daar geen verlies op leidt. Als u een huis heeft van 250.000 euro betaalt u per jaar ergens tussen de 150 en 250 euro. Bij ziektekosten is het ook duidelijk, u verzekert zichzelf tegen de idioot hoge kosten van een ernstige ziekte. Dat doen we met zijn allen en dat noemen we solidariteit. U steunt daarmee degene die de pech heeft om ziek te worden. Daarvoor betaalt u per persoon ruim 1.000 euro per jaar.

Via Defensie verzekert u veiligheid, maar dat is een wat lastig begrip. Veiligheid tegen wat dan? Kort gezegd is dat de veiligheid van de staat en de veiligheid van internationale handel. Maar hier heeft de verzekeraar, in dit geval de krijgsmacht, een beetje een probleem. Want over hoeveel risico gaat het dan ten opzichte van de premie? In internationale veiligheid is het erg moeilijk de effecten van een besluit te vergelijken met de effecten van een alternatief besluit. Er zijn geen alternatieve geschiedenissen beschikbaar om mee te vergelijken. Dan kun je hoogstens speculeren en dat gebeurt ook altijd enthousiast. Allerlei specialisten in de media, meestal geen militairen, geven graag hun mening. Volgens een pacifist nemen oorlogen af als er geen militairen zijn. Zou kunnen, maar burgeroorlogen worden niet gevoerd door militairen, of in ieder geval niet alleen en dan houdt die redenering geen stand. Volgens een havik zijn er overal vijanden en nemen oorlogen juist af als je meer wapens hebt. Maar het blijven slechts meningen waarmee je nooit kunt bewijzen dat je gelijk had. Als je ongelijk hebt blijkt dat vanzelf maar dan zit je wel met de gebakken peren. Sommige activiteiten van Defensie zijn lastig in verzekeringstermen te vatten. De vraag 'wat er zou zijn gebeurd als Nederland niet vier jaar aanwezig was geweest in Uruzgan?' is wel te stellen. Maar een ondubbelzinnig antwoord is lastig te geven. Want er is geen alternatief voor het aanwezig zijn en dus geen vergelijkingsmateriaal. De inzet en inspanning is groot geweest maar de afweging over het effect op de lange termijn is zeker nu nog niet te bepalen. Dus past op dit moment slechts gepast respect voor hen die de allerhoogste prijs betaalden. Alleen dat al doet voor mij de balans de goede kant uit kantelen, maar ik realiseer me dat internationale politiek hard en cynisch kan zijn. Andere activiteiten van de krijgsmacht zijn concre-

ter te verbinden aan ons welzijn en onze welvaart. Zulke voorbeelden, ik zal er twee geven, kunnen inzicht geven in het belang van internationale militaire inzet. Beschouwt u ze maar als het zichtbare deel van het vele onzichtbare werk dat wij verrichten. Het zijn marinevoorbeelden, ik ben tenslotte marineofficier, maar ze kunnen dienen als voorbeeld voor de gehele krijgsmacht.

Casus 1: De kosten van de zeemijn

De Marine ruimt nog dagelijks zeemijnen op en zo'n zeemijn is een gemeen ding. Hij kost niet veel, een paar duizend euro. Met een beetje voorbereiding kun je best met een stevige vissersboot een rondje op de Noordzee varen met twintig mijnen aan boord. Het kost je een kleine week om met een schip de vier grootste havens van Noordwest-Europa te bezoeken. Stel dat je vanaf dit schip deze twintig mijnen in het donker in de aanloop werpt van deze vier havens. Daarna wacht je tot het eerste schip op een mijn loopt. Met

sommige activiteiten van Defensie zijn lastig in verzekeringstermen te vatten, andere zijn concreter te verbinden aan ons welzijn en onze welvaart

een beetje 'geluk' is het een grote tanker en ligt door de stroming gelijk de hele kust vol met ruwe olie of een vervelend chemisch goedje. Daarna bel je de Telegraaf en meld je dat je er nog veel meer hebt gelegd in de aanlopen van veel meer andere havens. Ik gaandeer u: de paniek zal onmiddellijk en op grote schaal toeslaan. Nog afgezien van een eventuele milieuramp loopt de Europese handel immers acuut gevaar. Via de havens van Rotterdam, Antwerpen, Bremen en Hamburg wordt namelijk een derde van de totale Europese import en export verscheept, ongeveer 850 miljard euro per jaar. Dat is per week bijna dezelfde waarde als de totale regeringsbezuiniging van 18 miljard voor vier jaar!

Uiteraard werken we in Nederland, België en Duitsland goed samen en dus gaan we direct aan de slag. Tezamen hebben we op dit moment 39 schepen om mijnen te bestrijden. Nu liggen er altijd wel een paar in onderhoud en dus zijn ze nooit allemaal beschikbaar. Maar dit is belangrijk, dus we gaan er maximaal tegenaan en we kunnen zeker 20 schepen inzetten. Het gaat om drie grote aanlooproutes en daarom zetten we er zes tot acht per havenaanloop in. Met een beetje risico zouden we na twee weken de eerste koopvaardij schepen veilig naar binnen kunnen krijgen. Na ongeveer twee maanden zouden we redelijkerwijze de twintig mijnen gevonden kunnen hebben.

Een mijnenjager beschikbaar hebben en inzetten kost ongeveer 10.000 euro per dag (onthoudt u dit bedrag even). De regering-Rutte wil door vier mijnenjagers af te stoten ongeveer 14 miljoen per jaar besparen. Maar ook België en Duitsland gaan komende

ere verzekering

jaren reduceren op mijnenjagers. Over een paar jaar zullen we met zijn drieën minder dan 25 mijnenjagers over hebben. Samen kunnen er dan op zijn best nog maar 12 tegelijk inzetten, maximaal vier per aanloop. Uiteraard kost het nu meer tijd om de havens open te krijgen. Pas na drie of vier weken kan het eerste schip naar binnen en pas na drie tot vier maanden is het weer veilig. Wat kost dat nu, een week extra de havendeur dicht en pas na twee maanden later het sein veilig?

Deze vier havens verwerken per dag bijna 40.000 containers en twee miljoen ton goederen. Om dat over de weg te vervoeren zouden 90.000 vrachtauto's nodig zijn, achter elkaar is dat een twee rijen dikke file van Amsterdam tot aan de Spaanse grens. Na een week zouden alle Franse snelwegen vol staan, een week later ook alle Duitse snelwegen. De waarde van één zo'n container en één zo'n vrachtwagen met goederen is ongeveer 10.000 euro (hé, daar is dat bedrag weer). Een week extra komt deze goederenstroom niet meer binnen. Ruim 250.000 containers en 15 miljoen ton goederen. Om u een idee te geven: alle winkels in uw stad zijn nu voor meer dan de helft leeg. Uw welvaart en welzijn, waarvoor u dacht door Defensie verzekerd te zijn, heeft tegen die tijd een lelijke deuk opgelopen. Die euro per Nederlander per jaar, die de regering had bespaard door het uit de vaart nemen van vier mijnenjagers, krijgt een hele andere betekenis. Je zou dat best onderverzekerd kunnen noemen.

Casus 2: Piraterij als onderneming

Een piraat is allang geen vreemd pratende Johnny Depp meer en ook geen eenzame, zielige, gelukzoekende visser. Door de enorme winsten die snel zijn te behalen verandert piraterij heel snel in een goed georganiseerde misdaadonderneming. Dat is wat er is gebeurd in de wateren nabij Somalië en dat is op dit moment aan het gebeuren in de wateren voor de kust van West-Afrika. Piraterij is niet zo'n heel moeilijk metier, met een paar kleine bootjes en wat wapens kun je zonder probleem een zeeschip kapen. Zo'n zeeschip vervoert 12.000 containers of 40.000 ton, ongeveer 250.000 vaten, ruwe olie of bijvoorbeeld 3.000 niet onbemiddelde passagiers. De waarde van de lading van zo'n schip varieert tussen de 100 miljoen en 2 miljard euro per schip. In de omgeving van Somalië passen 30.000 zeeschepen per jaar, bijna 100 per dag. Er zijn dus veel kansen een paar schepen te kapen en dat gebeurt ook, steeds vaker zelfs. Zelfs met de aanwezigheid van tientallen oorlogsschepen worden er nog steeds schepen gekaapt en breiden de piraten hun operaties uit. De inkomsten uit losgeld waren in 2008 al 40 miljoen euro en in 2009 vermoedelijk 200 miljoen. De schade voor de scheepvaart door hogere verzekeringen, langere vaartijden, beveiliging en verlies van lading is veel groter. Deze totaalschade wordt voor de Somalische piraterij nu geschat op 4 tot 8 miljard euro aan extra kosten en handelsverlies per jaar. Het zijn de eigenaren van zeeschepen die de kosten dragen. De economische wet leert ons dat die kosten uiteindelijk worden doorberekend aan de afnemers van de goederen: de consument. Aan u dus.

Europa bezit ongeveer 40 procent van de totale wereldhandelsvloot van 35.000 zeeschepen. De Aziatische landen bezitten ook 40 procent en de overige 20 procent is voor de rest van de wereld, waaronder de Amerikanen. Nederland, Duitsland en België, Noorwegen en Denemarken, die de aanvoer naar de Noordwest-

Europese consument grotendeels verzorgen, bezitten samen de helft van de Europese koopvaardijvloot. Het is dus niet onwaarschijnlijk dat de consumenten in dit deel van de wereld ongeveer de helft van die schadepost, dus zo'n twee tot vier miljard per jaar, betalen. Zonder tegenmaatregelen groeit dit bedrag en zal de totale piraterij schade de jaren ongeveer gelijk worden het gehele bezuinigingsbedrag van 18 miljard euro.

Ook hier verlaagt de regering de verzekeringspremie; ze wil twee nog af te bouwen patrouilleschepen niet meer in de vaart nemen. De capaciteit van de Marine zal de komende jaren tekortschieten om bij Somalië en West-Afrika de acties vol te kunnen houden. Waarbij ook de omringende landen hun capaciteit dreigen te verliezen of zeker niet uitbreiden. Ook in dit geval verlaagt de regering Rutte de verzekeringspremie met één euro per jaar. Of die ene euro opweegt tegen de hogere prijzen als gevolg van piraterij? Of zou je misschien nog wat extra euro's moeten uitgeven voor juist meer patrouilleschepen?

De regering-Rutte wil door vier mijnenjagers af te stoten ongeveer 14 miljoen per jaar besparen.

De verzekeringspremie

Zoals gezegd, het is niet eenvoudig om een verzekeringspremie voor internationale veiligheid te bepalen. Dat maakt het zo moeilijk voor militairen om hun boodschap over te brengen. De regering heeft er in de Beleidsbrief geen uitspraak over gedaan. Maar uit de brief blijkt wel dat de regering door het uit de vaart halen van vier mijnenjagers en twee patrouilleschepen per jaar twee euro verzekeringspremie per Nederlander weet te besparen. Er wordt ook eerlijk gezegd wat dat betekent. In de Beleidsbrief kunt u lezen dat de schepen niet meer ingezet kunnen worden voor mijnenbestrijding, tegenhouden van illegale vluchtelingen of piratenbestrijding. Wat dat kan betekenen, en vooral ook kosten, heeft u hierboven kunnen lezen.

De krijgsmacht is veel meer dan alleen een verzekering tegen mijnen en piraten, dit zijn slechts voorbeelden op basis van mijn ervaring als marineofficier. Maar de voorbeelden staan voor het grotere 'plaatje'; dreigt Nederland nu wel of niet onderverzekerd te raken door de bezuinigingen bij Defensie? Het lijkt me politiek niet onverstandig de regering deze vraag eens te stellen. Of zijn we misschien nu al onderverzekerd? Dat kan ook nog. Om dit soort verzekeringsbesluiten te nemen hebben we die 150 Kamerleden gekozen. Die kunnen niet reageren op een niet bestaande zin uit een beleidsbrief. Maar ze kunnen wel hun gezond verstand gebruiken in komende debatten en op zijn minst dit artikel lezen.

KLIZ P.J. van Mourik. KVMO-lid met brede ervaring en strategische kennis.

A good crisis wasted?

De minister van Defensie heeft vrijdag 8 april jl. tijdens de presentatie van zijn Beleidsbrief 'Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld'¹ meerdere malen aangegeven dat de grote bezuiniging bij Defensie weliswaar zeer pijnlijk is maar ook een mogelijkheid om Defensie een nieuwe impuls te geven: *'never waste a good crisis'*².

Even meedoen en dan weer terug, lijkt het adagium te worden na de bezuinigingen op Defensie. Op de foto de binnenkomst van de OPV Holland met spuitende sleepboot.

Na het lezen van de Beleidsbrief, bekijken van de videoboodschap³ en het optreden van de minister in Nieuwsuur diezelfde vrijdag kan ik helaas niet anders concluderen dan dat op dit moment de minister de crisis waar Defensie in zit helaas niet gebruikt voor een hernieuwde impuls richting de toekomst, oftewel: *a good crisis is wasted!* Toch is het nog niet te laat maar de minister moet dan wel snel handelen.

Argumentatie voor bezuiniging

De bezuiniging wordt door de minister via de strategische communicatie telkens beargumenteerd vanuit de economische (banken-)crisis waar Nederland in terecht is gekomen. Dit is neem ik aan ook de crisis waar de minister het over heeft als hij het heeft over *'never waste a good crisis'*. De minister geeft in zijn videoboodschap namelijk aan dat Defensie de crisis niet aan zichzelf heeft te wijten en dat de bezuiniging haaks staat op het huidige wereldbeeld. In de Defensiekrant⁴ voegt hij daar nog aan toe dat als tijdens de afgelopen kabinetsformatie bekend was geweest hoe op dat moment Defensie er financieel voor stond er minder bezuinigd zou zijn geweest. Maar hoe past dit nu in de grootte van de bezuiniging bij Defensie? De minister stelt namelijk ook dat de politiek en de Nederlandse bevolking Defensie niet meer gunnen. Het klinkt een beetje als *self fulfilling prophecy*. Als de minister aangeeft dat de politiek en de bevolking niet meer willen uitgeven aan Defensie dan zal er ook zeker niet meer bijkomen, of minder af gaan. Hier mist de minister volgens mij dan ook de *'opportunity for a good crisis'*. Er is geen visie!

Geen visie

Uit de Beleidsbrief blijkt geen overtuigende visie om de politiek en het Nederlandse volk te overtuigen waarom ze nu juist wél meer geld moeten over hebben voor de *veiligheidsverzekering*, zoals de minister Defensie etaleert. De lichaamstaal en de woordkeuze van de minister in zijn videoboodschap dragen daar ook niet aan bij.

De Beleidsbrief is geen visiedocument waarin wordt beschreven waar Nederland met Defensie heen wil in de komende jaren. De Beleidsbrief is grotendeels een opsomming. Enerzijds van capaciteiten die verdwijnen of minder worden bij Defensie, zowel materieel als personeel. Anderzijds van capaciteiten die geïntensiveerd worden. Echter, de intensiveringen zijn niet nieuw en eerder een opsomming van capaciteiten die niet beïnvloed worden door de bezuinigingen.

Het huidige kabinet koos uit het rapport Verkenningen⁵ voor het Zwitserse zakmes, de veelzijdige Defensie, gebaseerd op de onzekere toekomst en de verwachte toename aan geweld en conflicten in de wereld. Het huidige tijdsbeeld toont dit wat mij betreft ten volle aan in het Midden-Oosten, Afrika en Afghanistan.

De Beleidsbrief stelt dat in 2014 Defensie toekomstgericht, kleiner en betaalbaar is: 'De krijgsmacht boet dan ook onvermijdelijk in aan gevechtskracht, kwalitatief en kwantitatief, en de inzetbaarheid zal ook afnemen.' De doelstelling in het regeerakkoord, een veelzijdige krijgsmacht, is de komende jaren dan ook 'niet haalbaar.'⁶ Maar is dit later dan wel nog wel mogelijk? De minister hoopt dat Defensie in een volgende regering als de economie weer aan trekt, er geld bij krijgt. Maar is dit niet hopen tegen beter weten in als zelfs tijdens de hoogconjunctuur en intensieve inzet van de afgelopen jaren het defensiebudget altijd gereduceerd is? Ik denk, helaas, dat het bij hoop blijft.

Naast de term van Defensie als 'veiligheidsverzekering' wordt ook vaak gebruik gemaakt van voetbalterminologie. De Nederlandse Defensie heeft de ambitie om te acteren in de *Champions League*, in aansluiting op de Verenigde Staten en de grote EU-landen Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Duitsland. Maar hoe Defensie met 18% minder personeel en 14% minder financiën dit moet gaan doen wordt niet duidelijk. Als een *Champions League* voetbalclub op een dergelijke wijze bezuinigt zal men hard en gericht moeten werken om mee te kunnen blijven draaien. Daar is visie voor nodig. Maar in de Beleidsbrief is deze benodigde richting niet te vinden.

Het enige dat in de Beleidsbrief te vinden is zijn algemene opmerkingen zoals dat Nederland bij de 'NAVO en de EU niet aan de zijlijn blijft staan; het moet zijn verantwoordelijkheden nemen, ook als het moeilijk wordt. Betrokkenheid en afhankelijkheid brengen verplichtingen mee'.⁷

Daarbij stelt de minister als uitgangspunt dat '...de krijgsmacht verschillende inzetopties voor de politiek mogelijk moet maken. Dat betekent bijvoorbeeld dat de krijgsmacht capaciteiten moet behouden om in zware conflicten te kunnen meedoen'.⁸ Defensie moet toch weer van alles een beetje kunnen doen, alleen nu minder lang. Defensie moet zich 'toeleggen op korte, krachtige en hoogwaardige bijdragen aan internationale operaties'.⁹ Even meedoen en dan weer terug lijkt het adagium te worden. Maar hoe past dit binnen de eerdere opmerking dat Defensie niet meer kan voldoen aan de ambitie van 'veelzijdig inzetbaar'? Is dit niet eerder 'kort en krachtig' of 'veiligheid brengen' uit de Verkenningen?

Wat dan wel?

Nu is commentaar geven vanaf de zijlijn altijd gemakkelijker dan de beslissingen moeten nemen. Er zijn wel degelijk verregaande beslissingen genomen. Echter, er ontbreekt een plan voor de *Defensie van de toekomst* waarmee deze crisis daadwerkelijk ook iets waardevols oplevert.

Ik onderschrijf de gedachte dat Defensie moet inzetten op hoogwaardig getrainde mensen en hoogwaardig materieel. Met de Nederlandse kennis en rijkdom zit daar de grote meerwaarde die we kunnen leveren bij de aanpak van internationaal crisismanagement.

Ik ben van mening dat de focus van Defensie moet liggen op stabilisatieoperaties. Defensie is te klein, zeker na deze bezuiniging, om bij een conflict in de interventiefase mee te kunnen draaien op een niveau dat we ook invloed kunnen uitoefenen op wat er gebeurt. Daarnaast is Nederland van oudsher politiek terughoudend om dat te doen. Wel is Nederland goed in, en bekend om, stabilisatieoperaties, zoals Irak, Afghanistan of eerder Eritrea, Balkan of Cambodja. Zet als Defensie juist in op de fases preventie, stabilisatie en normalisering van het conflictspectrum en niet op interventie. Nederland is goed in praten, mensen binden, veiligheid brengen en ondersteunen in de wederopbouw. Zet in op een verregaande *Comprehensive Approach* in de eigen defensieorganisatie. Zorg voor een veel sterkere samenwerking met andere departementen, zoek samenwerking met IO's, NGO's en het bedrijfsleven.

Zet in op internationale samenwerking met andere krijgsmachten. Op de foto militairen van 1 (German/Netherlands) Corps van verschillende nationaliteiten tijdens de oefening Noble Sword 2010.

Zet in op internationale samenwerking met andere krijgsmachten. Dit is de enige manier om toch een hoog niveau van opereren te kunnen behouden voor zowel personeel als schaars materieel ondanks de kleinere eigen capaciteit. Door op hoog niveau te trainen en mee te draaien in internationale hoofdkwartieren kan Nederland met een kleine capaciteit alsnog invloed uit oefenen op hoog niveau in de besluitvorming. Doet men dit niet dan wordt Nederland gereduceerd tot capaciteitsleverancier zonder enige sturende mogelijkheden. Breid daarom juist deelname aan het Duits/Nederlands-legerkorps uit. Dat is de plaats waar Defensie ervaring op doet en waarmee bij daadwerkelijke inzet invloed kan worden uitgeoefend op hoger militair niveau. Zet ook juist in op functies binnen de NAVO en de EU. Zoek actief de samenwerking op met andere hoofdkwartieren, bijvoorbeeld een UK/NL/BE Maritime Force. Versterk naast de Nederlandse en Belgische marinesamenwerking ook samenwerking bij de landmacht en luchtmacht.

Internationale samenwerking is de enige weg om met een kleinere Defensie toch hoogwaardig mee te kunnen gaan. Het is de richting die nodig is om in de *Champions League* te blijven. Bekijk vanuit deze richting dan nogmaals eens de voorgestelde bezuinigen. Meerdere voorgestelde materiële maatregelen passen in een dergelijke visie. Maar bijvoorbeeld niet de afname van buitenlandse posten of de reductie van de geniecapaciteit. Ook de verkoop van twee OPV's past niet een dergelijke visie. Er is juist behoefte aan werkpaarden in de preventie-, stabilisatie- en normalisatiefase van een conflict. Belangrijkste is echter dat Defensie als organisatie anders moet worden ingericht, meer naar buiten gericht, in een netwerk dat een *Comprehensive Approach* in conflictmanagement nastreeft.

Een dergelijke Defensie past beter bij de Nederlandse buitenlandse politiek en zal verwachtbaar met meer politieke ondersteuning worden ingezet. Maar het belangrijkste is dat dit een richting geeft voor de toekomst: 'daar wil de Defensie dus heen, dat is de richting, dat is het idee'; zoals de RABOBANK het verkondigt. Niet alleen voor het defensiepersoneel maar ook voor het Nederlandse volk. De opmerking van de minister dat men meestal eerst juicht bij militair optreden maar begint te joelen als het langer duurt en geld kost zie ik ook in dit licht. Defensie moet zijn boodschap beter uitdragen en woord en daad laten overeenkomen. Defensie moet voor zijn ambitie staan, en er staan als het moet. Dan is echter wel nodig dat de minister aan geeft welke richting Defensie op moet om deze plek te bereiken. Dat is meer dan alleen aangeven dat een hoop capaciteiten weg gaan, het vereist visie!

LTZ1 G. (Geordie) Klein is student Hogere Defensie Vorming 07.

Noten

- 1 Ministerie van Defensie (2011). *Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld*. Den Haag.
- 2 Uitzending televisieprogramma Nieuwsuur vrijdag 8 april 2011.
- 3 Zie officiële website Ministerie van Defensie: http://www.Defensie.nl/actueel/nieuws/2011/04/08/46180709/Defensie_hard_getroffen_door_bezuinigingen_video, geraadpleegd op 8 april 2011.
- 4 Ministerie van Defensie (2011). Special beleidsvisie. *Defensiekrant*, nr 14, 8 april 2011.
- 5 Ministerie van Defensie (2010). *Eindrapport Verkenningen. Houvast voor de krijgsmacht van de toekomst*. Den Haag.
- 6 Ministerie van Defensie (2011). *Defensie na de kredietcrisis: een kleinere krijgsmacht in een onrustige wereld*. Den Haag. p. 2.
- 7 Ibid. p. 31.
- 8 Ibid. p. 15.

20 REACTIES

Reactie op 'Influence Operations', door ing. H. van Gerner – Marineblad nr. 2, maart 2011

Met belangstelling hebben wij het artikel 'Influence Operations', geschreven door LTZSD 2 OC ing. H. van Gerner, gelezen. In het artikel breekt hij een lans om naast de traditionele wijze van oorlogsvoering – welke primair gericht is op het uitschakelen van de (militaire) capaciteiten van de tegenstander – militaire activiteiten uit te voeren met als doel het beïnvloeden van het gedrag van anderen, zoals de tegenstander of de lokale bevolking. Dit past binnen de moderne betekenis van de manoeuvrebeënvloeding, zoals verwoord in diverse NAVO doctrinepublicaties en in de Nederlandse Defensie Doctrine. Jammer genoeg heeft de auteur gekozen voor de term *Influence Operations* als rode draad binnen het artikel. Deze term is niet gangbaar binnen de NAVO-doctrine. Ook de AJP-9(A), inmiddels met de status *Ratification Draft*, bevat geen verwijzing naar *Influence Operations*. Wellicht had de auteur beter voor de term *Information Operations* kunnen kiezen. Immers, het grootste deel van het betoog valt onder de definitie van *Information Operations* en *information activities*. Bovendien heeft de Doctrine Raad Krijgsmacht (DRK) recent besloten dat de AJP-3.10 *Information Operations* onverkort van kracht is voor de gehele krijgsmacht. Daarmee is de term *Information Operations*, en de betekenis hiervan, volledig geïntegreerd binnen de Nederlandse doctrinepublicaties. Interessant zou zijn geweest indien de auteur recente operaties of initiatieven op maritiem gebied had getoetst aan het begrip *Influence Operations*. De ervaringen van Hr.Ms. Johan de Witt in de Operatie Atalanta laten aspecten zien van *Information Operations* (zie het artikel in het Marineblad van februari jl.). Ook het Project *Future Urban Extreme Littoral* van KOLMARNS Marco Hekkens, het *Ideation Concept* dat onder leiding van NLMARFOR werd uitgevoerd door de NRF in 2009 en de activiteiten in het kader van *Africa Partnership Operation* zijn interessante onderwerpen om te toetsen.

Waar het roer om moet is het vervullen van het denken in capaciteiten (en het uitschakelen van capaciteiten) in het denken in effecten. Dit laatste is een prima middel om geïntegreerd optreden mogelijk te maken maar denken in effecten is ook denken in invloed. Dit vormt de koppeling naar beïnvloeding van de tegenstander, de lokale bevolking en de rest van de wereld (StratCom). En dan is het interessant om te bezien wat de rol van maritieme eenheden binnen dit concept kan zijn.

Wij zijn het met de auteur eens dat CZSK nog een uitdaging heeft met het integreren van *Information Operations* binnen het maritieme optreden. Zijn oproep om daar meer aandacht aan te besteden tijdens opleidingen, trainingen en het borgen van kennis (doctrine) kunnen wij dan ook volledig onderschrijven. Het krijgsmachtbrede Kennisnetwerk InfoOps, opgezet door het OTCOpn, kan daar een belangrijke bijdrage aan leveren.

KLTZ R.A. van Vuure, Lkol G. Kruitwagen en Maj E.B.M.A. Meeuwsen MBA
Opleidings- en Trainingscentrum Operatiën, Commando Landstrijdkrachten

Reactie van de auteur

Met interesse heb ik kennis genomen van de reactie van Van Vuure, Kruitwagen en Meeuwsen van het OTCOpn. Ik dank hen voor de tijd en moeite die zij hebben genomen om tot hun reactie te komen. Vooropgesteld spreek ik de hoop uit dat het niet blijft bij deze reactie, maar dat er met name binnen het CZSK de discussie over 'influence' wordt voortgezet.

Inhoudelijk ben ik het gedeeltelijk eens met de schrijvers. Denken in effecten is denken in invloed. Militair optreden is fundamenteel gewijzigd door de invloed van de 'Information Age'. Dit biedt bedreigingen maar ook kansen. Informatie is een militair middel geworden en daardoor worden militairen mijn inziens meer en beter in staat gesteld hun doelen te bereiken. Maar militaire infor-

matie dient op een juiste wijze te worden aangewend. Als ieder ander 'wapensysteem' dient er ontwikkeling en training aan ter grondslag te liggen. Informatie dient ook beter beschermd te worden. De auteurs van het OTCOpn bieden het CZSK hun diensten aan om in deze zaken te helpen investeren. Ik hoop dat het CZSK deze kans niet onbenut laat.

De auteurs zijn het oneens met de gebruikte terminologie. Hoewel ik mij kan inleven in hun standpunt, ben ik het niet met hen eens. Mijs inziens loopt de Nederlandse krijgsmacht (doctrinair) achter door pas recentelijk de AJP 3.10 te bekrachtigen. *Information Operations* is een coördinerende activiteit, onvoldoende sturend en richtinggevend. Internationaal is men verder. Onderzoek zoals van de RAND Cooperation voor de US Army is alweer enkele jaren oud, maar gaat veel dieper. Het beschrijft *Influence Operations* als een breder concept ('*Foundations of effective influence operations*', Eric V. Larson ... RAND Cooperation 2009). Het betreft naast *Information Operations* onder andere ook *Public Affairs* en *Strategische Communicatie* (StratCom) en het beschrijft de raakvlakken met andere economische en militaire activiteiten (*effects based*). Het is niet mijn intentie om de 'semantiek' van 'influence' verder te bediscussiëren, maar het concept *Information Operations* is mijs inziens te beperkt om te dienen als voorbeeld voor het punt wat ik heb getracht te maken met mijn artikel.

Hoewel 'influence' (nog) niet voldoende terugkomt in geallieerde en/of Nederlandse doctrine, is het wel degelijk relevant. Recentelijk heeft de minister van Defensie zijn plannen voor de volgende 'ombuigingsoperatie' bekend gemaakt. Een bittere pil, dat wordt zelfs door de minister niet ontkend. Tegelijkertijd echter ontvouwt hij het voornemen om te investeren in 'effectievere beïnvloeding' tijdens operaties. Hieromtrent heb ik onlangs het genoegen gehad om met de Commandant der Strijdkrachten over dit onderwerp van gedachten te wisselen tijdens zijn recente bezoek aan de West. Hij vertelde mij dat deze voornemens geen loze gebaren zijn, maar voortkomen uit recente ervaringen in operatiegebieden. Zwaarwegende ervaringen die de Nederlandse Krijgsmacht tot actie dwingen. Nu de CDS zich achter 'influence' schaaft, zal ook ieder krijgsmachtdeel zijn verantwoordelijkheid moeten nemen. Toegegeven, een sluitende definitie biedt houvast, maar hier is het belang van een definitie ondergeschikt aan het feit dat het concept 'influence' onvoldoende bekendheid geniet binnen de krijgsmacht en het CZSK in het bijzonder. Mijs inziens ligt hier de eerste uitdaging. Nieuwe initiatieven zoals 'Ideation' van KOLMARNS Hekkens zijn inderdaad buitengewoon interessant. Maar mogelijk te hoog gegrepen op dit moment. Als stafofficier van de NLMARFOR-staf heb ik (beperkt) bijgedragen aan de initiatieven van KOLMARNS Hekkens (destijds DCOMNLMARFOR). Het viel mij op dat diverse randvoorwaarden niet of onvoldoende konden worden ingevuld, waardoor deze initiatieven onvoldoende tot wasdom konden komen. Derhalve is het is mijn overtuiging dat het CZSK zich allereerst moet richten op de 'influence' aspecten van haar kernactiviteiten voor het zich richt op nieuwe initiatieven. Er valt bijvoorbeeld veel ervaring op te doen uit de 'influence' aspecten van EUNAVFOR Op Atalanta of NATO Op Ocean Shield. En kijkend naar de toekomst, het is waarschijnlijk dat het CZSK zal bijdragen aan of mogelijk zelfs een leidende rol op zich zal nemen binnen de Geïntegreerde Politiemissie in Kunduz, Afghanistan. De 'influence' aspecten van deze operatie zijn evident. 'Influence' is here to stay.

LTZSD 2OC H. van Gerner

Reactie 'Ramp met de Dakota 079 nabij Biak op 2 januari 1961' van C. Leebeek en A. van Dijk - Marineblad, nr. 1, februari 2011

Als nabestaanden van de MLD Dakota bemanning 079 zijn wij bijzonder verontwaardigd over de inhoud van het in dit blad geplaatste artikel. Vooral door misbruik te maken van hun positie, hebben bovengenoemde auteurs ettelijke keren een al dan niet geslaagde poging gedaan om bij verschillende media een arti-

¹ Information Operations is a military function to provide advice and coordination of military information activities in order to create desired effects on the will, understanding and capability of adversaries, potential adversaries and other NAC approved parties in support of Alliance mission objectives. Information activities are actions designed to affect information and/or information systems. They can be performed by any actor and include protective measures. (AJP-3.10 en MC422/3 – NATO Military Policy on Information Operation)

kel te plaatsen over hun 'onderzoek' naar de crash met de MLD Dakota 079 op 2 januari 1961 te Biak. Hoewel de Marine bij monde van KTZ ir. W.W. Sillevius Smitt, Chef Kabinet CZSK in het maartnummer van het Marineblad heeft laten weten dat zij de toedracht van de ramp met de Dakota zoals omschreven door beide auteurs niet onderschrijven, is het artikel 'Ramp met de Dakota 079 nabij Biak op 2 januari 1961' niettemin gepubliceerd. Gelet op de informatie die inmiddels na 50 jaar bekend is geworden, met name door de inspanningen van onderzoeker Dick Kuperus in het afgelopen jaar, had dit echter nooit mogen gebeuren.

Het leed is evenwel geschied. Opnieuw worden de nabestaanden geconfronteerd met het verdoezelen van de feiten en wordt de bemanning ten onrechte in diskrediet gebracht. Opnieuw, want ook de destijds ingestelde commissie van onderzoek (CVO) heeft zich hieraan schuldig gemaakt. In de commissie waren namelijk naast een medicus, slechts twee - direct verantwoordelijke - officieren opgenomen die de hier onder genoemde geïmproviseerde handmatige afwerpmethode op voorhand al aanvaardbaar achtten. Van een onafhankelijk onderzoek kan dan ook geen sprake zijn. Het klakkeloos overschrijven van een dergelijke, slechte rapportage is derhalve al verwerpelijk. Echter, het weglaten, dan wel manipuleren van gegevens en een eigen suggestieve interpretatie van niet op feiten berustende veronderstellingen om op die wijze een zogenaamd nieuw licht op de zaak te werpen is voor een gesteld onderzoeker een doodzonde. De eigen uitspraak "Een historisch artikel kan niets verbloemen en mag de gevonden werkelijkheid niet aanpassen of mooier maken" is wrang genoeg op deze twee schrijvers zelf niet van toepassing en wederom een klap in het gezicht van de nabestaanden.

Wat klopt dan niet aan het artikel? Vrijwel niets als je de kritiek op het artikel leest van onderzoeker Dick Kuperus op het forum "Raadsels rond de crash met de MLD Dakota 079 van VSQ 321" op de website van Dutchfleet (www.dutchfleet.net). Te veel om op deze plaats allemaal te vermelden. Daarom beperken wij ons hieronder kort tot slechts enkele volstrekt verkeerd weergegeven feiten.

Er was GEEN operationele noodzaak voor het afwerpen van de fakkels. Gesuggereerd wordt in het artikel dat sprake zou zijn van een operationele noodzaak voor het afwerpen van de fakkels. Dit is niet correct. Er lag geen officiële opdracht van hogerhand, maar slechts de wens van de commandant van het squadron om parachute-fakkels uit te gooien. Daarvoor werden 4 Amerikaanse fakkels als vaste uitrusting in een niet geautoriseerd rek achterin de Dakota's meegenomen. Er zijn geen gegevens bekend dat deze fakkels daadwerkelijk zijn gebruikt voor het signaleren van vijandige infiltraties of voor reddingsacties. Doch bij deze opdracht ging het om het uitwerpen van 26 oefenfakkels, van een geheel ander type. Zelfs na de crash heeft men bij de nachtelijke zoektocht naar mogelijke overlevenden geen Dakota met de bovengenoemde Amerikaanse fakkels ingezet. Over operationele noodzaak gesproken! Na het ongeluk werd door de commandant zeemacht in NNG besloten dat in ieder geval geen fakkels meer mochten worden uitgeworpen. Was toen opeens geen sprake meer van een operationele noodzaak?

De fakkels hadden NOOIT mogen worden gebruikt. De Dakota was een transportvliegtuig en werd als zodanig in NNG ingezet. Een super betrouwbaar toestel, echter niet geschikt voor het uitwerpen van parachute-fakkels, omdat het toestel niet beschikte over de daarvoor benodigde afwerpinstallatie. Nooit is hiervoor officieel toestemming gevraagd, noch voor de procedure voor het handmatig uitwerpen van de oefenfakkels, omdat men die toestemming nooit zou hebben gekregen. De onverwachts ter beschikking gekomen 132 oefenfakkels bleken bovendien van zeer slechte kwaliteit en hadden een beperkte houdbaarheid, in dit geval tot 31 december 1960. Helaas waren er op die datum nog 26 over. Toch zonde. Geheel tegen de binnen de krijgsmacht heilige voorschriften in werd op 2 januari 1962 dan nog maar even snel een laatste oefenvlucht ingelast waarmee al om die reden onnodig 5 mensenlevens in de waagschaal zijn gesteld - en met de bekende fatale afloop. De in het artikel verder niet onderbouwde veronderstelling dat de bemanning zich mogelijk niet zou hebben gehouden aan de geïmproviseerde uitwerpprocedure, dan wel dat sprake was van een gebrek aan ervaring, is suggestief, en daarom al stuitend. Wat precies de oorzaak is geweest van het vroegtijdig tot ontbranding

komen van de parachute-fakkels zal nooit bekend worden. Feit is wel, dat als de verantwoordelijken de voorschriften in acht hadden genomen, dit ongeluk eenvoudigweg niet zou hebben plaatsgevonden. Hoezo, heren, het omdraaien van oorzaak en gevolg?

Er was GEEN sprake van een noodlanding. De heren Leebeek en Van Dijk gaan ervan uit dat sprake is geweest van een door de vliegers verkeerd uitgevoerde noodlanding. Echter, met de nu gedeclineerde gegevens en de nog steeds geheime, maar uitgelekte medische rapportage ten aanzien van de verwondingen kan met aan een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden geconcludeerd dat het toestel is neergestort door een besturingsprobleem. Diverse getuigenverklaringen vermeldten al de veel te steile dalhoek waarmee het toestel in zee crashte. Ook de laatste woorden van tweede vlieger R. Mulder aan verkeersleiding in de toren - niet opgenomen in de CVO rapportage - wijzen op het neerstorten van het toestel. Dit lijkt te worden bevestigd door het feit dat eerste vlieger B. Smits niet in de cockpit was, hetgeen ongebruikelijk is bij een noodlanding. Temeer, als dit wordt gezien in het licht van het door de CVO, overigens ten onrechte, vermelde 'gebrek aan ervaring met waterlandingen'. Daarnaast hadden de overige bemanningsleden geen ditchingposities ingenomen, hetgeen is af te leiden uit de beschrijving in het medisch rapport van de verwondingen aan de stoffelijke overschotten van de drie gevonden bemanningsleden. Het duidt er dan ook eerder op dat de vliegers juist niet in paniek een noodlanding hebben ingezet, maar dat het plotselinge neerstorten van het toestel te wijten is aan een besturingsprobleem. Destijds heeft men dit echter niet in de eindrapportage opgenomen. Een later uitgevoerde proef die bevestigde dat de besturingskabels mogelijkerwijze door de brandende fakkel zouden zijn beschadigd is zelfs geheel buiten de rapportage gehouden! Zelf achten wij het nu veel waarschijnlijker dat door de brandende fakkel, die na enige tijd uit het toestel was gewerkt maar met de parachute aan het toestel was blijven hangen, de linnen onderdelen van het staartstuk waaronder het hoogterooier vlam heeft gevat, en dat als gevolg hiervan het toestel in zeer korte tijd volkomen onbestuurbaar is geworden.

De door de twee auteurs voorgestelde "verbetering voor training van bemanningen in de noodprocedures in geval van brand aan boord met de nadruk op besluitvorming onder druk", had hier helemaal niets aan kunnen veranderen. De in het artikel genoemde "Haagse aanpassing" om geen fakkels meer uit te werpen lijkt ons heel wat doeltreffender geweest. Daarnaast is het werkelijk misse-lijkmakend hoe in het artikel de professionaliteit van de vliegers in twijfel wordt getrokken, om vervolgens zo te proberen de 'schuld' van de crash bij de bemanning te leggen.

Doofpot. Hoewel het bijzonder ernstig is dat de verantwoordelijken destijds niet voor de krijgsraad zijn gedaagd en dat de nabestaanden nooit over de toedracht zijn geïnformeerd onder het mom van geheimhouding, zou je kunnen zeggen dat dit nu eenmaal de tijdgeest was. Toen hier na 49 jaar eindelijk verandering in kwam door toedoen van Dick Kuperus, die hiervoor zelfs een WOB verzoek moest indienen, omdat de dossiers nog steeds als GEHEIM stonden gekwalificeerd, brak bij Defensie onrust uit. Klokkenluiders Dick Kuperus werd geheel genegeerd, ook door de schrijvers van het bewuste artikel die blijkbaar koste wat kost het MLD-blazen schoon willen houden. Geen enkele keer is door hen inhoudelijk gereageerd op het onderzoek van Dick Kuperus. Door slinks gebruik te maken van sites, zoals die van MLD Traditiekamer en "vrienden"-bladen van Defensie, voor hun bedenkelijke artikel is een inhoudelijk discussie vrijwel onmogelijk. Volkomen ongefundeerd en op een bijzonder aanmatigende toon beschuldigen zij een bemanning die zich hiertegen niet meer kan verweren, waardoor zij letterlijk over lijken gaan, waarschijnlijk niet eens beseffend hoezeer zij hiermee de nabestaanden kwetsen. Wij verwachten van hen geen excuus te krijgen. Immers, de verschillende reprimandes van de Koninklijke Marine ten spijt, heeft hen niet weerhouden van hernieuwde publicaties. "Houd ze hoog in uw herinnering" is aan de commandeurs bd C. Leebeek en A. van Dijk zelf volkomen voorbijgegaan. ←

Reinder Mulder, Désirée Mulder, Noud Immers

[Noot redactie: de discussie in het Marineblad is hiermee gesloten.]

22 MARINEFAMILIE

Leden van de marinefamilie, of liever gezegd, het marinegezin Kipp, bestaande uit vader Chris, moeder Carola en dochter Amanda, vertellen in dit nummer over hun verbondenheid met de Koninklijke Marine.

foto's collectie familie Kipp

Naam	: C. (Chris) L. Kipp
Geboortedatum	: 1 juli 1955
In dienst	: 14 augustus 1974
Uit dienst	: 31 januari 2011
Laatste rang/functie	: LNTKOLMARNIS / Beleidsmedewerker Veteraneninstituut

Vanwaar uw keuze voor de KM?

'Al sinds het begin van mijn tienerjaren kreeg ik het idee dat een baan bij de Koninklijke Marine wel wat voor mij zou kunnen zijn. Mijn vader, zelf oud marineman (1948-1960, vertrokken als onderofficier) stelde dat hij daar alleen mee kon leven als ik voor de officiersopleiding zou kiezen. Tijdens de zogenaamde "school vlootdagen" bleek mijn hart bij het Korps Mariniers te liggen. Wat mij trok? Ik denk dat het niet zo verrassend is: avontuur, afwisseling in het werk, geen 8 tot 5 baan, ook fysiek bezig zijn, werken met mensen, teamwork, reizen, wat van de wereld zien en, eerst nog onbewust, later bewust: je ontwikkelen als mens.'

Wat is u het meest van uw opleiding op het KIM bijgebleven?

'Dat is bovenal de collegialiteit, binnen het eigen jaar, maar vooral binnen mijn mariniersjaar. Dit laatste kwam natuurlijk ook doordat ik al na een paar maanden met mijn jaargenoten mariniers mocht deelnemen aan de praktische opleiding tot officier der Mariniers, een pittige opleiding waardoor je een hechtere band met je jaargenoten kreeg. Daarnaast volgden we tijdens het KIM (1974-1979) een aantal praktijkopleidingen, waaronder de para-opleiding in België en Nederland en de commando-opleiding in het Verenigd Koninkrijk. Dat waren toch voor ons in die tijd de krenten in de pap. Verder denk ik met veel plezier terug aan de vele sporten die we op het KIM konden beoefenen.'

Welke plaatsingen zijn voor u het meest bijzonder geweest?

'In de kleine 32 jaar bij de KM had ik in totaal 14 compleet verschillende functies. Eigenlijk heb ik het overal, op wellicht één functie na, naar mijn zin gehad. Mijn één na laatste functie was wel een heel aparte: die van Coördinator van de Defensie Topsport Selectie. In deze periode mocht ik 18 militaire topsport(st)ers begeleiden die bij de beste acht of zestien van de wereld behoorden in hun tak van sport met als doel publiciteit te genereren voor Defensie. Heel interessant omdat een groot deel van mijn werk zich toen afspeelde in een heel andere wereld dan die van Defensie.'

Bent u veel van huis geweest? Hoe heeft uw gezin dit ervaren?

'Aan afwisseling en avontuur bij deze baas is geen gebrek. Ik bezocht 30 landen op 5 continenten en ben bij elkaar opgeteld ongeveer 5 jaar van huis geweest. Doordat mijn echtgenote Carola ook als marineofficier diende, kon zij zich goed inleven in het hoe en waarom van deze periodes van langere afwezigheid. Toch kan het alleen thuis zijn niet alleen praktisch, maar ook emotioneel zwaar zijn. Zo kon Carola bij mijn eerste uitzending uit De Telegraaf vernemen dat ik in een hinderlaag was gelokt en toen ik haar vanuit het omsingelde Dubrovnik, zonder water en elektra en uitpuilend van de vluchtelingen, belde dat het allemaal wel los liep, sloeg er met veel kabaal vlak bij een artilleriegranaat in. Tegelijkertijd werd één van de kinderen op school gepest, omdat haar vader niet van haar kon houden, anders deed hij dat gevaarlijke werk niet: hij kon wel dood gaan.'

Heeft u uw dochter aangeraden om naar de Marine te gaan?

'We hebben onze dochters altijd vrij gelaten in hun studie en beroepskeuze. Vanaf het moment dat Amanda liet doorschemeren te voelen voor een functie als marineofficier heb ik haar wel alle plussen en minnen van ons beroep voorgehouden. Ik ben er trots op dat de plussen blijkbaar hebben gewonnen.'

Heeft u wel eens overwogen de Marine te verlaten?

'Toen mij als midden dertiger ooit een concreet aanbod werd gedaan voor een interessante baan in het burger bedrijfsleven heb ik wel degelijk zaken tegen elkaar afgewogen. Hoewel ik er financieel op vooruit zou gaan,

waren er toch zaken die zwaarder wogen voor mij, zoals de afwisseling in je werk, elke 3 jaar weer een andere uitdaging, de collegialiteit en *teamspirit* die je nergens anders vindt, maar ook op arbeidsvoorwaardegebied waren sommige zaken bij de Marine toen beter voor elkaar. Juist door de huidige arbeidsvoorwaardenontwikkelingen zou die keuze van toen, nu waarschijnlijk anders uitvallen.'

Hoe kijkt u tegen de Marine aan?

'Als je de Marine van nu vergelijkt met die van toen dan is gelukkig die collegialiteit, *teamspirit* en afwisseling in je werk nog volop aanwezig. Wel was de Marine vroeger een organisatie waarin snel beslissingen konden worden genomen, die vervolgens ook snel uitgevoerd konden worden. Dit gold ook voor de logistieke ondersteuning, die of in eigen hand of in die van het hogere echelon was. Door alle reorganisaties is er echter een organisatie ontstaan die afhankelijk is van de ondersteunende diensten van het CDC en de DMO. Deze organisaties opereren in

feite onafhankelijk, zijn te bureaucratisch en log georganiseerd en terwijl zij eigenlijk dienend zouden moeten opereren, stellen zij zich steeds meer op als de organisatie "wie betaalt, die bepaalt". Illusterend voor deze situatie is dat in een tijd dat de operationele krijgsmachtdelen door alle bezuinigingen in de afgelopen jaren steeds meer krimpen, de ondersteunende diensten alleen maar groeien. Dit alles is ten koste gegaan van de slagkracht van de Marine, wat mij natuurlijk zeer aan het hart gaat.'

Hoe belangrijk is de Marine binnen uw gezin?

'De Marine heeft ons in het verleden veel geboden en doordat wij daar beiden werkzaam waren ook in belangrijke mate ons leven bepaald. Natuurlijk laat je dat niet zo maar los, wij zullen de ontwikkelingen bij de Marine ook in de toekomst met veel interesse blijven volgen. Onze dochter staat er garant voor dat wij ook van de nieuwtjes op de hoogte zullen blijven.'

Naam	: C. (Carola) Kipp-Broekman
Geb. datum	: 15 juli 1956
In dienst	: augustus 1975
Uit dienst	: met eervol ontslag op 1 mei 2009
Laatste rang/functie	: LTZSD 2 OC, formatie-adviseur

Waarom bent u naar de KM gegaan?

'In mijn examenjaar ben ik me gaan oriënteren en heb eerst op aanraden van mijn vader bij de politie gesolliciteerd – ik kwam wat betreft lengte net een paar centimeters te kort. Uiteindelijk heb ik me opgegeven voor de keuringen bij de Milva, Luva en Marva [de toenmalige vrouwenafdelingen bij resp. de land- en luchtmacht en marine]. De Luva nam dat jaar geen dames aan, dus op naar Hollandsche Rading voor de marinekeuring. De sfeer op het keuringscentrum sprak me erg aan. Al tijdens

mijn keuringsdagen ontmoette ik een vriendin voor het leven. Ik begreep wel, dat mijn kans voor de toelating miniem was, zo'n 120 jonge vrouwen voor 8 opleidingsplaatsen, maar uiteindelijk kwam ik er door.'

Wat is u het meest van uw opleiding op het KIM bijgebleven?

'Onze Marva-groep, 10 vrouwen, kreeg bij aankomst in Den Helder te horen dat we, als eerste vrouwelijke officieren in opleiding, gelegeerd zouden worden op kamers in de Neptunus. Dat was voor de adelborsten toch wel een aparte ervaring. Soms werden we in het Zaalte of de bar uitgenodigd maar als de adelborsten begonnen met zingen werden wij netjes naar de uitgang gebracht om te voorkomen dat we rode oortjes kregen. De opleiding was soms taai, vooral militair straf- en tuchtrecht, maar ook hilarisch als we bijvoorbeeld exercitielessen kregen van "onze" klasse sergeant van de mariniers. Het leven op een internaat was toch wel apart, iedereen wist wat je deed en voor je gevoel werd je constant in de gaten gehouden. Een eigen kleine wereld, voor het thuisfront moeilijk uit te leggen. Omdat we als "ARO-Marva's" zo intensief met elkaar optrokken is de band tussen ons nooit echt verdwenen en zien we elkaar nu jaarlijks. Ik heb een hele goede en gezellige tijd op het KIM gehad en daar heb ik Chris leren kennen.'

Welke plaatsingen zijn voor u het meest bijzonder geweest en waarom?

Mijn plaatsingen op het KIM, als secretaresse VOKIM/divisiechef, en als formatie-adviseur springen

24 MARINEFAMILIE

er wel uit. Op het KIM was ik de divisiechef van de laatste ARO-Marva's in opleiding, kwam Prins Willem-Alexander studeren, heb ik de voorbereidingen op de eerste vrouwelijke adelborsten meegemaakt en de eerste twee jaar dat zij als adelborst volwaardig deelnamen aan de opleiding. Ik neem mijn petje af voor de dames van de eerste lichtingen want zij hadden het behoorlijk zwaar. Als formatie-adviseur heb ik de kans gekregen om een groot deel van de Marine goed te leren kennen. Vooral de intensieve contacten met functionarissen bij het beoordelen van de functiezwarte, het "doorlichten" van een organisatie op efficiëntie en effectiviteit en het begeleiden van reorganisaties vond ik een uitdaging.'

Is de Marine nog steeds vaak onderwerp van gesprek thuis?

'Mijn man en ik namen nooit echt het werk mee naar huis. Pas later toen de kinderen groter werden vertelden we wel eens iets over ons werk en Amanda heeft wegens een schoolproject een paar dagen met mij meegelopen. We hielden de kinderen wel op de hoogte van de werk-

zaamheden van hun vader als Chris naar oorlogsgebieden werd uitgezonden. Ik weet nog wel dat onze dochters het heel irritant vonden als Chris en ik zoveel afkortingen gebruikten als we het over ons werk hadden. De Marine blijft, ondanks dat ik nu bijna twee jaar met leefsontslag ben, nog steeds een actueel onderwerp in ons gezin, mede omdat Chris tot voor kort nog in actieve dienst was en omdat onze dochter daar nu deel van uitmaakt.'

Kunt u wat zeggen over verschillen/overeenkomsten tussen vroeger en nu?

'Vroeger was er, naar mijn mening, binnen de KM meer saamhorigheid en meer tijd en budget voor die zaken die typerend waren voor de Marine. De wissel die nu op het personeel wordt getrokken en de vele reorganisaties als gevolg van bezuinigingen hebben de Marine geen goed gedaan. De toegenomen bureaucratie maakt personeelsaangelegenheden steeds onpersoonlijker. Gelukkig is er nog wel sprake van veel afwisseling tussen de vele functies en het werken in een team met een grote mate van collegialiteit (met name bij de operationele eenheden).'

Naam	: A. (Amanda) Kipp
Geboortedatum	: 5 juli 1986
In dienst	: augustus 2007 als adelborst (tegenwoordig standaard BBT'er) op het KIM
Rang/opleiding	: LTZA3, momenteel vaktechnische opleiding KIM, Bachelor Militaire Bedrijfswetenschappen NLDA onlangs afgerond

Amanda tijdens de C&A-wedstrijden 2008.

Waarom bent u naar de Marine gegaan?

'Tijdens mijn VWO ben ik naar allerlei open dagen geweest bij verschillende universiteiten en werd het voor mij duidelijk dat de studie bestuurs- en bedrijfswetenschappen mij erg aansprak, alleen...de universiteiten niet. Een paar uur per dag in grote collegezalen colleges volgen en dan weer naar huis om er gezellig alleen te gaan studeren. Omdat ik

al iets ouder was dan de gemiddelde student die zijn/haar VWO diploma had behaald (ik had al een jaar fulltime op de politieacademie in Apeldoorn gewerkt als administratief medewerker) voelde ik het als een stap terug om in een studentenhuus de gezelligheid te zoeken.

Ik bedacht toen: waarom niet naar de KMA of het KIM? Ik had namelijk al deelgenomen aan het marinewaterkamp op Texel, waardoor ik erg gecharmeerd was geraakt van iets wat op de marinecultuur leek. Na een open dag op het KIM was ik overtuigd: ik wilde naar de Marine.'

Wat is u het meest van uw opleiding op het KIM bijgebleven?

'Als adelborst van het Korps Administratie volg je ongeveer de eerste anderhalf jaar studie op het KIM en vervolgens ruim twee jaar op de KMA in Breda. Ik heb het leven en studeren op het KIM dus maar kort meegemaakt, helaas. De meeste jaargenoten (behalve de mariniers die al in hun eerste jaar voor een jaar de POTOM ingaan in Rotterdam) blijven in Den Helder en je mist het contact toch best.

Wat me altijd zal bijblijven is mijn passie voor de scherm-sport die op het KIM is ontstaan. Nooit gedacht dat ik naast de ruitersport nog een sport zou vinden die mij zo aansprak. Het was geweldig om op het KIM en de KMA de ruimte te krijgen deel te nemen aan nationale en internationale schermwedstrijden. Het is een goede zaak dat aan adelborsten de ruimte wordt geboden om sport en studie te combineren – mits je goede studieresultaten

Na de installatie in 2007.

hebt. De eerste anderhalf jaar op het KIM had ik een fantastische tijd met mijn jaargenoten, die mij altijd zal bijblijven.'

Hebben uw ouders invloed gehad op uw keuze om naar de Marine te gaan?

'Ja, zowel onbewust als bewust. Onbewust door de manier waarop zij thuis met mij over hun werk spraken en doordat ik werd meegenomen naar Marine gerelateerde "happenings". Opvallend is, dat ik als kind altijd meer met het Korps Mariniers had, dan met de vloot. Met mijn vader deed ik leuke sportieve dingen, zoals wandklimmen op de kazerne in Rotterdam, rondscheuren in een LCRM [Landingcraft Rubber Motorized] op Texel, meeva-

ren met een landingsvaartuig, "ontvoerd worden" in een LCRM als 9-jarige door twee gecamoufleerde mariniers bij de Wereld Havendagen, maar ook naar de taptoe, dansen met mijn vader op muziek van de steelband bij een feestje in Rotterdam, Kerstviering in Doorn, etc.. Op het moment dat mijn blik richting de Marine ging, hebben mijn ouders wel bewust de voor- en nadelen verteld die het werken bij de Marine inhoudt.'

Hoe belangrijk is de Marine binnen uw familie?

'Zo lang als ik mij kan herinneren is de Marine belangrijk binnen mijn familie. Mijn onlangs overleden grootvader heeft altijd met veel passie over zijn tijd bij de Marine gesproken. Ik kreeg van zijn verhalen maar geen genoeg. Mijn opa werkte als vuurleidingmonteur en sprak er altijd over als "het leukste baantje aan boord", omdat dit inhield dat hij zowel buiten als binnen en zowel op het laagste als op het hoogste dek nodig was. Grappig was dat toen mijn opa voor het eerst mocht rondkijken op een LCF, zei: "Als dit al bestaan had in mijn tijd, was ik nooit naar de Marine gegaan: je kan niet eens lekker naar buiten(!)". Toen mijn grootvader stierf was het dan ook bijna een vanzelfsprekendheid dat zijn as werd uitgestrooid door een marinesleepboot voor de kust van Den Helder. Door het werk van mijn ouders bleef de KM thuis natuurlijk een belangrijke rol spelen. Door hun plaatsingen waren ze regelmatig afwezig, soms gelijktijdig, waardoor mijn (tweeling) zus en ik zelfs een tijd bij onze "oppasmoeders" hebben gewoond. Nu werk ik zelf bij de KM en als ik thuiskom vertel ik daar graag over.'

ADVERTISEMENT

ASPERGE AVOND

Zaterdag 28 mei

*18:30 uur Aperitief
4 gangen asperge menu*

Menuprijs € 32,50

(inclusief aperitief)

MARINECLUB

Reserveren 0223-614225/ 657688 of am.wilhelmus@mindef.nl

Veiligheid op zee, over

Marinier op versterkte positie SB achter, aan boord van het kraanschip Hermod.

Foto's collectie auteur

Vooraf

De auteur is werkzaam voor een grote offshore rederij als *security advisor* voor piraterij aangelegenheden en is Commodore. In zijn hoedanigheid van Commodore was hij op zee eindverantwoordelijke voor de veilige en tijdige aankomst van transporten bestaande uit het zware kraanschip Hermod met haar twee sleepboten, die werden beveiligd met een particulier beveiligingsbedrijf. Het laatste transport ging van Mumbai naar Dubai. Die kwam begin april jl. veilig aan en had een peloton mariniers van de Koninklijke Marine aan boord. Onderstaand artikel is enerzijds een beschrijving van de twee reizen en anderzijds een beschouwing van het politieke besluitvormingsproces dat voorafging aan het toestaan van mariniers aan boord van koopvaardij schepen.

Opties en besluitvorming

De eerste reis (november – december 2010) voerde van Kaapstad naar Mumbai en zou circa zeven weken duren. Gezien de kerntaken van de overheid lag het voor de hand als eerste optie te streven naar overheidsbescherming. Bij een eerste verkenning bleek echter dat wat door mij als volkomen vanzelfsprekend werd beschouwd, in de demissionaire kabinetsperiode van 2010 voor de besluitvormers helemaal niet zo vanzelfsprekend was.

Daarom werd gekeken naar de optie van particuliere beveiliging, in te huren bij daarin gespecialiseerde bedrijven (plan B – zie verderop) en tenslotte naar beveiliging in eigen beheer (plan C - zie verderop). De belangrijkste uitgangspunten waren:

- de veiligheid van de bemanningen,
- vervolgens de overweging dat in de recente piraterijgeschiedenis nog geen enkel schip dat zichzelf gewapend beveiligde is gekaapt
- en ten slotte dat, hoe we het ook gingen regelen, de oplossingen legaal dienden te zijn.

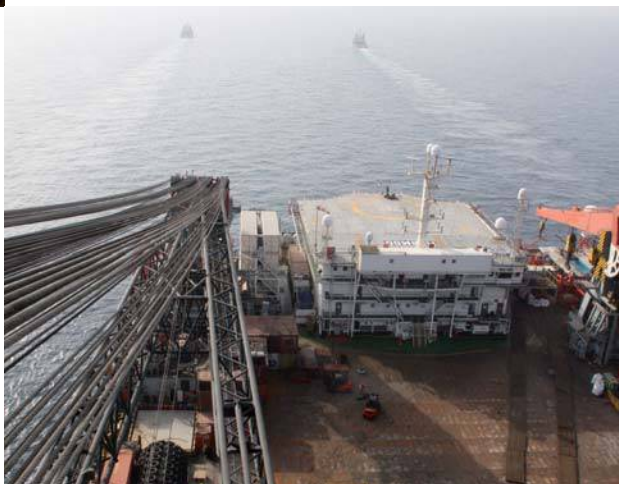
Bij al deze overwegingen woog vooral mee dat bij incidenten met bewapende schepen nog geen doden en gewonden waren gerapporteerd. De reden hiervoor was dat piraten bij een eerste indicatie van wapens aan boord door middel van waarschuwingsschoten of anderszins het hazenpad kozen. Bij kapingen van niet of passief beveiligde schepen, zowel als bij de herovering van sommige van die schepen, waren er al tientallen doden en gewonden gevallen. Het toen wel gehoorde argument van onder anderen de toenmalige minister van Defensie, dat bewapening van individuele schepen een escalatie van geweld zou veroorzaken, wordt door deze feiten duidelijk tegengesproken.

Overheids- of privézaak?

Voorbereidingen op de eerste reis

De eerste stappen op weg naar overheidsbescherming leidden uiteraard naar mijn voormalig marinecollegae om een oriëntatie te verkrijgen hoe dit het best aan te pakken. In de hogere regionen trof ik echter een zekere krampachtigheid aan om daarover zelfs maar te spreken. Pas na enig aandringen werd ik constructief te woord gestaan en kwamen mij de weg vooruit en de beren daarop duidelijk voor ogen te staan. De oorzaken van die krampachtigheid zijn het waard om daar eens een aparte beschouwing aan te wijden. Het is te hopen dat politieke opportuniteit niet te zeer in de weg staat van een onverdond professioneel oordeel over een voorliggend probleem. Pas als de politieke panelen na een verkiezing zijn verschoven, kunnen kennelijk voorheen dwars in de weg liggende juridische en andere schijnargumenten ter zijde worden geschoven, zoals nu is gebleken. Bestudering van de handelingen van de Tweede Kamer en

bij de overwegingen woog vooral mee dat bij incidenten met bewapende schepen nog geen doden en gewonden waren gerapporteerd

De Hermod en haar slepers.

de verslagen van Algemeen Overlegvergaderingen van de ministers met de desbetreffende Kamercommissies brachten in beeld hoe de spanningslijnen in het parlement liepen. Daarop volgde benadering van negen Kamerleden, die een gematigd positief resultaat opleverde. Een van de Kamerleden, partijgenoot van de toenmalige minister bleek zich in het verleden meerdere malen constructief te hebben opgesteld met betrekking tot de notie om kwets-

bare en waardevolle schepen een individuele bewapende beveiliging van mariniers mee te geven. Helaas vond hij bij zijn partijgenoot de minister geen welwillend oor, waardoor hij om interne partijpolitieke redenen een tijdje een laag profiel moest aanhouden.

Na de verkiezingen zag hij kans om in de Kamer met een comfortabele meerderheid een motie aangenomen te krijgen die de nieuwe minister stimuleerde om af te gaan wijken van het beleid van zijn voorganger. Het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken gaf de minister begin 2011 een verder duwtje in de rug om constructief verder te gaan.

Dat was op zichzelf een goede ontwikkeling maar kwam te laat voor de voorliggende reis van Kaapstad naar Mumbai die eind november 2010 aanving. In augustus van dat jaar werd al snel duidelijk dat niet al te zeer moest worden gerekend op overheidsbescherming voor deze reis en werden de plannen B en C verder ontwikkeld. In het kader van plan B werd een aantal particuliere beveiligingsbedrijven onderzocht, gevolgd door een keuze en detailonderhandelingen. Tegelijkertijd werd ook plan C uitgewerkt. Daarbij was van belang dat de Hermod weliswaar 100% Nederlands eigendom was maar onder Panamese vlag stond geregistreerd. De sleepboten waren Nederlands gevlagd. Het bleek mogelijk om voor de Hermod op volstrekt legale wijze wapens en munitie te verwerven bij een gerenommeerde leverancier van de *Special Forces* van een West-Europees NAVO-land met de daarvoor ook benodigde licenties en *end user statements*.

Het voert in het kader van dit artikel wat te ver om in te gaan op de voor- en nadelen van de plannen B en C. De belangrijkste overweging om uiteindelijk voor B te kiezen was het risico van mogelijke complicaties in havens van aankomst met de plaatselijke autoriteiten bij het declareren van het aan boord hebben van wapens en munitie in eigendom van de rederij. Bij plan B is dat het probleem van het beveiligingsbedrijf waaraan dan ook de eis werd gesteld de invoer aantoonbaar te hebben geregeld of bij het ontbreken daarvan zorg te dragen dat de spullen voor aankomst van boord verwijderd zouden zijn. Dat bleek in de praktijk goed uit te pakken. Plan B werd dus omarmd en daarmee gingen we verder.

Uitvoering van de eerste reis: Kaapstad - Mumbai

Voor de reis werd een *Standard Operating Procedure* (SOP) geschreven waarin een aantal aspecten werd vastgelegd dat ook in een militaire operatieorder terug is te vinden. Gezagsverhoudingen, *command*, *control*, *communications* and *intelligence* werden geregeld, evenals criteria voor de identificatie van contacten en *Rules of Engagement* (ROE), op basis van het universele recht op zelfverdediging en het principe van de proportionaliteit bij de toepassing van geweld. →

28 PIRATERIJBESTRIJDING

Veiligheid op zee, overheids- of privézaak?

Voor de gezagsverhoudingen tussen de Commodore, de drie kapiteins en de beveiligingsteams werd teruggeval- len op de beproefde organisatie van Tweede Wereld- oorlogkonvoien. Er werden procedures beschreven waarmee inkomende contacten konden worden behan- deld en onderlinge rapportage procedures. De SOP werd voorgelegd aan de directie ter autorisatie en mede onder- tekend door de Commodore, kapiteins en directeur van het beveiligingsbedrijf. De SOP kreeg supplementen en annexen waarin in detail werd beschreven hoe de citadels van de schepen werden ingericht met specifiek welke voorzieningen voor communicatie met de buitenwereld, plaatsbepaling, controle over de schepen, onafhankelijke energievoorzieningen, ventilatie, airco, *endurance* voorra- den, de verduistering van de schepen, de sluittoestanden en nog vele andere details.

ook moesten de bemanningen van samen meer dan 100 Maleisiërs en nog wat ander nationaliteiten worden geoefend in het heel snel onderduiken in de citadels

Scheepsstaven en beveiligingsteamleiders werden voor vertrek zoveel mogelijk gebriefd en eenmaal aan boord werd iedereen geoefend in simulatiespelen. De oud-Royal Marines van het beveiligingsteam werden gewezen op de toepassing van ROE. Zij tekenden voor het goede begrip daarvan en droegen een exemplaar van de 18 ROE in hun borstzak.

Na embarkatie van beveiligers, wapens en munitie kreeg iedereen direct een oefenprogramma te verwerken. Daartoe was een bundel *Anti Piracy Exercises* samenge- steld met dertig oefeningen die een of meerdere keren werden gehouden, waarbij ook in de oefenbeschrijving kwaliteitsnormen werden vastgelegd. Zo waren er manoeuvreoefeningen voor de schepen waarbij een bepaalde formatie voor betere onderlinge ondersteuning in geval van een piratenaanval binnen een bepaalde tijd ingenomen moest zijn. Ook moesten de bemanningen van samen meer dan 100 Maleisiërs en nog wat ander nationaliteiten worden geoefend in het heel snel onder- duiken in de citadels, teneinde veilig te zijn en de verde- digers niet in de weg te lopen. De norm was binnen de 6 minuten. Uitgangspunt was de ontwikkeling van een *worst-case* scenario bij nadering van een onbekend, ver- dacht contact. Bij de eerste oefening duurde dat 18 minu- ten. Na aanmoediging en beloning konden we bij de derde oefening 4 minuten klokken.

Ook vermeldenswaardig is wat een positief effect het houden van een simpele schietoefening heeft op het moreel van deze gemengde bemanningen, waarvan het officierskorps overigens wel Nederlands was. De voort- gang van het konvooi was traag: met tegenwind en stroom rond de Kaap soms net iets meer dan 2 knopen,

later liep het wel op naar 5 1/2 á 6 knopen. De tijd tussen Kaapstad en de zuidgrens van het risicogebied was onge- veer drie weken. Zodoende hadden we genoeg tijd om alle *Best Management Practises* geïnstalleerd te krijgen en alle eventualiteiten goed voor te bereiden.

Na het passeren van de 10° Zuiderbreedte graad ver- duisterden de schepen zich en werd overgegaan van *Alert State WHITE* naar *Alert State YELLOW*, met alle daarbij behorende gedefinieerde opschalingen van waaksaam- heid en gereedheid, zoals beschreven in de SOP. Bij een alarm werd overgegaan naar *Alert State RED*. Er werd rond de klok met met minimaal zes man uitkijk gehou- den, 's nachts ook met nachtzichtapparatuur. Wanneer contacten over de (radar)horizon kwamen werd er een vastgelegde radioprocedure op het contact losgelaten waarin men beleefd werd duidelijk gemaakt dat wij als sleep van dik 1200 meter lengte zeer beperkt manoeuv- reerbaar waren en het contact verzochten ons de ruimte te geven. Het merendeel van de schepen voldeed blijmoed- ige aan dat verzoek. Wanneer uit de radarinformatie bleek dat de *Closest Point of Approach* (CPA) minder ging worden dan twee mijl gaven wij aan een *Security zone* van twee mijl om ons heen te hebben, dit naar het voorbeeld van de Britten in de Falklandoorlog, en verzochten het contact met iets meer klem daarbuiten te blijven. Bij het niet voldoen aan dat verzoek werd meegedeeld dat ze zouden worden gerapporteerd als verdacht contact en dat ze zich in een potentieel gevaarlijke situatie begaven, onder advies dat wij bewapende beveiligers aan boord hadden.

Deze procedure is een aantal keren toegepast en heeft goed gewerkt. De laatste keer was rond middernacht tij- dens de jaarwisseling. Om 14 minuten voor twaalf werd de Commodore, die al klaar stond voor het uitbrengen van de nieuwjaarstoast in de *messroom*, naar de brug geroepen in verband met een verdacht naderend contact. Op de brug aangekomen bleek sprake van een met wisse- lende koersen en vaarten naderend contact met een CPA van nul!! Dit was het scenario van een snuffelend moe-

Vlnr: luitenant, Commodore P. Kok en de kapitein aan boord van de *Hermod*.

derschip. Op radio-oproepen en het uitzenden van de voorgeplande waarschuwingen kwam geen enkele reactie. Op twee mijl aangekomen is toen de zeer effectieve lasergun geactiveerd en werd het contact geïllumineerd. Dat leverde een directe reactie op in die zin dat het schip stopte. Twee minuten later kwam hij eindelijk in de lucht op de radio en identificeerde zichzelf als Indiaas fregat. Opluchting!

Mijn reconstructie van de gang van zaken daar aan boord was dat alle officieren met de commandant waarschijnlijk in de longroom waren om op het nieuwe jaar te drinken terwijl de jongste officier de wacht op de brug had. Hij werd die toch merkwaardige cluster radarcontacten van een trage sleep gewaar en had geen goed idee wat hiermee te doen, toen hij redelijk assertief over de radio werd gesommeerd om buiten de twee mijl te blijven.

Waarschijnlijk durfde hij pas zijn commandant te storen bij zijn belangrijke bezigheden in de longroom toen hij door de laser in de 'groene zon' werd gezet, en vervolgens het schip stopte. Zijn commandant, die bovengeko-

Ook die reis voerde weer door het risicogebied en op de inmiddels bekende wijze werd weer militaire bescherming aangevraagd. We waren al in een vergevorderd stadium van planning met een beveiligingsbedrijf toen er stevige aanwijzingen vanuit Defensie kwamen dat positief op ons verzoek zou worden gereageerd. In een brie-

uit gesprekken met de mariniers werd mij duidelijk hoezeer zij deze taak apprecieerden, vanwege de dankbaarheid van hun gastheren en de tastbare zinnigheid van hun inzet

fing van de Commodore op de Defensiestaf werd de omvang van de klus duidelijk gemaakt en werden er voorbereidende stappen ondernomen om tot een tijdige invulling te komen. De tijd daarvoor was uiterst beperkt tot enkele weken en hoewel de mariniers daarvoor hun

Uitkijk- en sniperpost a/b van de Hermod.

men, de logische dingen deed, veegde daarna waarschijnlijk zijn jongste officier de mantel uit. Dat was het laatste 'incident' van de reis. Twee dagen later, op 3 januari 2011, kwamen wij in Mumbai aan en was de missie 'the safe and timely arrival' uitgevoerd.

Uitvoering van de tweede reis: Mumbai – Dubai

Bijna drie maanden later, maart 2011, had de Hermod met haar sleepboten het werk in de olievelden van Mumbai er op zitten en stonden ze gepland voor een dokking in Dubai, een van de weinige dokken in de wereld waarin dit monsterlijk grote schip terecht kan.

hand niet omdraaien was het wat kort voor Buitenlandse Zaken; een complicatie in verband met de aanvraagstermijn voor diplomatieke toestemming van India en Dubai voor de doorvoer van bewapende militairen.

Met hulp van de ambassadeur in New Delhi en de Defensie Attachees is dat echter keurig op zijn plaats gekomen. Het transport werd beveiligd door een compleet peloton mariniers onder leiding van een 1^e luitenant die toevallig een dorpsgenoot van de Commodore bleek te zijn. Het geheel werd ondersteund door een medisch team bestaande uit een chirurg, een anesthesist, een operatiekamer verpleegkundige en een *intensive care* specialist van de Landmacht. Aan deze ondersteuning werden dezelfde eisen gesteld als aan het team aan boord van de Tromp. Dat lijkt enigszins overbemeten, gezien het aan- ➔

30 PIRATERIJBESTRIJDING

Veiligheid op zee, overheids- of privézaak?

zienlijke verschil in risico tussen de twee missies, de Tromp offensief en de Hermod defensief met de bijbehorende veel kleinere kans op verwondingen.

Op de tweede dag van de reis werd voor onze neus op enige afstand, pal op de koerslijn een schip aangevallen. Tijdens die actie konden wij dat vrij letterlijk over de VHF radio volgen waarbij de paniek in de stem van de kapitein bij de melding dat hij werd geënterd en zich met de bemanning terugtrok op de citadel, duidelijk doorklonk.

Daarna werd het stil op de radio en ook op de eigen schepen. Iedereen was onder de indruk en zeer gemotiveerd door dit incident, de bemanning om de mariniers dankbaar te zijn voor hun aanwezigheid en de mariniers in de wetenschap dat zij voor iets heel tastbaars aan boord waren. De stemming en samenwerking werden door dit incident zeer gestimuleerd en waren heel plezierig te noemen. Tijdens veel gesprekken met de mariniers werd mij keer op keer duidelijk hoezeer zij deze taak apprecieerden, vanwege de dankbaarheid van hun gastheren en de tastbare zinnigheid van hun inzet. Velen zetten dit in contrast met voorgaande missies waarbij ze zich niet zeer welkom voelden in het gastland en ervoeren dat velen daar hen weg wensten en dat kracht bijzetten met beschietingen en bembommen.

De reis naar Dubai was vrij kort, nog geen tien dagen, maar kenmerkte zich door de verwerking van vele contacten en een paar alarmen. De dichte nadering van acht zeer snelle smokkelaarsbootjes in de Perzische Golf was een spannend moment met ondertonen van terrorisme maar ook dat liep goed af en zo kwam ook dit transport veilig en tijdig in Dubai aan.

Lessons identified en de weg vooruit

De evaluatie van deze laatste reis moet nog plaatsvinden dus daarop zal ik in dit artikel niet vooruitlopen. Er zal worden gesproken over de financiën en de maatvoering en over de samenstelling van de uitrusting maar over de grote lijnen van deze militaire beveiliging zal weinig controverse zijn, gezien de goede ervaringen.

Dat wij hiervoor zeesoldaten en geen politiemensen of Marechaussees dienen in te zetten staat voor mij als een paal boven water. Personeel dat niet zee- en scheepswijs is en getraind op wapens zoals sniperrifles, de MAG of de .50 mitrailleur is niet bruikbaar. Daarnaast kan nu al wel worden gezegd dat, gezien de geografische escalatie van het probleem, het hele zeegebied tussen 20 graden zuidbreedte en de landmassa's van Afrika, Arabisch schiereiland en India als zeer onveilig moet worden beschouwd. Daar zijn geen routes meer waarlangs het gevaar kan worden omzeild. De olieaanvoer uit de Perzische Golf wordt bedreigd; een aantal supertankers is al gekaapt en de dreiging escaleert verder met de toenomen inzet van gekaapte schepen als moederschip voor piraterij acties.

De fundamentele oplossing ligt uiteraard op het land waar de afwezigheid van een krachtig centraal gezag de wetteloosheid en piraterij in de hand werkt maar die oplossing zal nog jaren op zich laten wachten, als die er

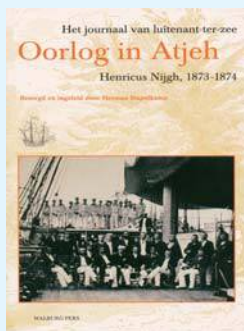
al ooit komt. Ondertussen kunnen de gecombineerde marines het uit de hand lopende probleem op zee met hun beperkt aantal fregatten, onderzeeboten, bevoorradingschepen en maritieme patrouilleverliegtuigen niet in de hand houden.

Juist op het moment dat het *International Maritime Bureau* rapporteert dat de piraterij in het eerste kwartaal van dit jaar in omvang ruwweg verdrievoudigd is en op een recordhoogte zit, met tientallen doden en gewonden onder de bemanningen en waarbij ook martelingen van bemanningsleden door de piraten als drukmiddel wordt gebruikt, komt de Nederlandse regering met het voorstel twee in aanbouw zijnde patrouillevaartuigen die nu juist voor dit soort werk ontworpen zijn, niet af te nemen. Misschien dat dit in dit licht nog eens kan worden heroverwogen of aan een kritische toets kan worden onderworpen in het parlement.

juist nu piraterij op een recordhoogte zit stelt de Nederlandse regering voor twee in aanbouw zijnde patrouillevaartuigen niet af te nemen

De inzet van mariniers voor de bescherming van individuele waardevolle en kwetsbare schepen heeft een eindige capaciteit en ook het Korps staat voor bezuinigingen genoteerd. Er zullen dus inzichtelijke criteria met betrekking tot waarde en kwetsbaarheid moeten komen voor de voorwaarden waaraan schepen moeten voldoen om in aanmerking te komen voor overheidsbescherming. Dat is wel degelijk kwantificeerbaar, door zeegebieden een actuele risicofactor toe te bedelen en die te vermenigvuldigen met de factor kwetsbaarheid (snelheid, toegankelijkheid, hoogte vrijboord en mogelijke entree punten) van het betrokken schip en de factor tijd in het risicogebied. Dergelijke criteria zullen echter onvermijdelijk leiden tot een cesuur en dus een zeker volume aan schepen die wel beschermd moeten worden maar, gezien de beperkte capaciteit van de overheid en de berekende rangorde van risico, afvallen voor overheidsbescherming. Dat is bitter maar het zal niet anders zijn. Inzet van gecertificeerde particuliere beveiligingsbedrijven is dan een voor de hand liggende oplossing en dient door aanvullende wet- en regelgeving voor Nederlandse schepen mogelijk te worden gemaakt. Hier ligt een taak voor de ministers van I&M, Veiligheid en Defensie en voor de dames en heren van het parlement om hun voorstellen met enige voortvarendheid te accommoderen. ←

CDR b.d. P.C. Kok diende 38 jaar bij de Marine en verliet in 2001 de dienst. Hij was onder meer commandant van fregatten, commandant van het Nederlandse eskader in de Perzische Golf tijdens de Golfoorlog, hoofd van de Militaire Inlichtingendienst, commandant van de oppervlaktevloot van de marine en Defensie Attaché in Washington.

Oorlog in Atjeh. Het journaal van luitenant-ter-zee Henricus Nijgh, 1873-1874

Auteur : Herman Stapelkamp
Uitgever : Walburg Pers, Zutphen, 2010
Omvang : 216 blz., ill., not., bibl., reg.
Prijs : € 27,50
ISBN : 9789057306945

In 1871 werd tussen Groot-Brittannië en Nederland het Somatratraderdrag gesloten. De Britten gaven hun aanspraken op het eiland op, maar Nederland werd verantwoordelijk voor de veiligheid op zee. Afgezien van de rijkdom aan landbouwgrond en olie was het onafhankelijke sultanaat Atjeh in het noorden van Sumatra belangrijk omdat het Straat Malakka beheerste en de Atjehers zich veelvuldig schuldig maakten aan zeeroof.

Tijdens de Eerste Atjeh-oorlog (1871-1876) probeerden Nederlandse troepen het gebied te onderwerpen. Een eerste expeditie in 1871 van ruim 4000 man mislukte jammerlijk. De tweede expeditie in 1873-1876 met 10.000 man landingstroepen had meer succes, maar er was een Tweede Atjeh-oorlog (1890-1914) nodig voor het verzet in Atjeh definitief gebroken was. De menselijke en materiële schade was enorm. Na afloop werd het aantal Atjehse gesneuvelden door de Nederlandse regering geschat op 60 à 70.000, naast honderdduizenden burgerslachtoffers door de economische en sociale ontwrichting. Tweeduizend Europese en inheemse militairen sneuvelden en nog eens 10.500 bezweken aan tropische ziekten, en ruim 13.000 raakten gewond; onder de dwangarbeiders door de Nederlandse strijdkrachten ingezet lieten er 25.000 het leven. Het was de langste en wreedste oorlog in de Nederlandse koloniale geschiedenis.

Henricus Nijgh (1845-1917) diende een belangrijk deel van zijn 34-jarige loopbaan bij de zeemacht in het roeri-

ge Atjeh, met name als luitenant-ter-zee der 2de klasse in 1873-1874 bij de tweede expeditie. Tijdens deze operatie, die de verovering van de kraton van Atjeh ten doel had, hield Nijgh een persoonlijk journaal bij, dat later via zijn achterneef, de bekende (toon)dichter Lennaert Nijgh (1945-2002), bij het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden terecht kwam. Het journaal is onlangs door maritiem historicus dr. Herman Stapelkamp geannoteerd en van een uitgebreide inleiding voorzien, waarna het als deel 109 in de reeks "Werken uitgegeven door de Linschoten Vereeniging" is uitgebracht.

Van de Atjeh-oorlog bestaan slechts weinig getuigenissen van marineofficieren, wat Nijgh's journaal, te velde opgetekend, bijzonder maakt. Bij lezing van zijn relaas wordt al gauw duidelijk waarom er zo weinig marine-getuigenissen van dit conflict zijn overgebleven: aan boord van de marineschepen die de actie ondersteunden, was bijzonder weinig te beleven. Het grootste deel van het journaal bestaat uit vermeldingen van het komen en gaan van marineschepen met troepen en voorraden op de rede van Atjeh, korte patrouilletochten ten behoeve van de kustblokkade en eendeloos wachten op weersomstandigheden die een landing mogelijk maakten. Intussen groeide het aantal choleralijders op de hospitaalschepen gestaag. Na twee en een halve maand voor de kust van Atjeh te hebben gelegen, was Nijgh in de ochtend van 9 december getuige van de ontschepping van de troepenmacht, waarbij de oorlogsbodem ononderbroken artilleriestuurtoren verleenden. Nijgh zelf ging de volgende dag aan land en nam daarna als commanderend officier van één van de sloepen deel aan de opmars langs de rivier. Voor zover valt op te maken is Nijgh in de maand dat hij aan de expeditie deelnam maar één keer in een direct vuurgevecht gewikkeld, bij de verdediging van de veroverde *misigrit* (moskee) op 7 januari 1874. Drie dagen later scheepte hij in om te worden gerepatriëerd: zijn diensttijd van drie jaren in de tropen zat erop. Het journaal eindigt abrupt op 9 januari 1874. Hierdoor liep Nijgh de uiteindelijke verovering van de kraton op 24 januari mis.

Het journaal zelf is voor de gemiddelde lezer op zijn zachtst gezegd taaie kost. Dat komt mede door Nijgh's droge, opsommende schrijfstijl en zijn haast onverbiddelijke afstandelijkheid (zichzelf vermeldt hij zelfs maar vier keer en dan in de derde persoon). Het prettig leesbare gedeelte van deze band is dan ook de uitstekend verzorgde inleiding over de oorlog, het verloop van de expeditie, Nijgh's levenswandel en de

aanpak van het manuscript. Ondanks Stapelkamp's noeste ijver en misschien juist door zijn gewetensvolle behandeling vertoont deze uitgave toch nog een aantal kleine onvolkomenheden. Zo is het ingrijpen in de tekst dan wel het behandelen van onduidelijkheden in voetnoten niet consequent. De steevaste vermelding van stamboeknummers bij iedere naam (wat een werk moet dat zijn geweest!) voegt niets inhoudelijks aan de tekst toe. Ook hadden van mij in het manuscript de scheepsnamen in cursief gemogen: nu is slechts met grote moeite onderscheid tussen scheeps- en plaatsnaam te maken. Maar ere wie ere toekomt: het is een goed verzorgde, de "werken" waardige uitgave geworden.

dr. A.A. Lemmers
NIMH

In de West. De Nederlandse krijgsmacht in het Caribisch gebied

Auteurs : Anita van Dissel en Petra Groen
Uitgever : Van Wijnen uitgeverij
Omvang : 165 blz., ill., index
Prijs : € 22,50
ISBN : 9789051943863

Geen zeeman kan zonder zeekaart, dat is nu zo en zo was het ook in de tijd van de Verenigde Nederlandsche Geocroyeerde Oost-Indische Compagnie (VOC). In de 17de en 18de eeuw had de VOC kaartenmakers in dienst om haar zeelieden van nautische kaarten te voorzien. Aan het begin van de 17de eeuw voorzag de Hollandse Cartografische school van Augustijn Robaert de VOC van kaarten.

Na zijn dood kreeg Hessel Gerritz het alleenrecht om alle compagnieschepen van stuurmansgereedschappen en kaarten te voorzien. Over de beroemde Amsterdamse kaartenmakers Blaeu/de Graaf is zoveel geschreven, dat haast de indruk zou ontstaan dat VOC-kaarten uitsluitend in Amsterdam werden vervaardigd. Rond 1660 vond de Zeeuwse Kamer van de VOC de kaarten uit Amsterdam te duur en nadien heeft de Zeeuwse Kamer eigen cartografen

in dienst genomen, maar daarover is tot nog toe vrijwel niets gepubliceerd. Maritiem historicus Ruud Paesie verrichtte geruime tijd onderzoek naar de kaartenmakers van de Kamer Zeeland en dit boek is hiervan een resultaat.

Het boek is gemakkelijk leesbaar en de helft van de omvang bestaat uit prachtige oude en nieuwe illustraties. De auteur beperkt zich niet tot de geschiedenis van de Zeeuwse cartografen, maar hij zet het geheel in een begrijpelijke context.

In het eerste hoofdstuk wordt de VOC belicht: geschiedenis, structuur, logistiek en onderhoud en speciaal de Kamer Zeeland. In het tweede hoofdstuk komt de navigatie, met onder andere de problemen van de breedte- en lengtebepaling, aan de orde. Ook wordt hier aan dacht geschonken aan de navigatorische uitrusting van de schepen en ontwikkelingen hierin en aspecten van geheimhouding. In hoofdstuk 3 komt het maken van de kaarten en herkennen van de tekenaars over het voetlicht.

De hoofdstukken 4 en 5 zijn gewijd aan de 'firma' Roggeveen. Rond 1670 verzochten Zeeuwse VOC-bestuurders landmeter Arent Roggeveen om geheime zeekaarten voor hen te gaan tekenen. Hij was een begaafd en veelzijdig man: cartograaf, wiskundige én astronoom. Hij onderrichtte zeevaartkunde en was VOC-examinator van stuurlieden. Bekendheid kreeg hij vooral door zijn expeditieplannen naar het 'Onbekende Zuidland', het huidige Australië. Het was uiteindelijk zijn jongste zoon Jacob Roggeveen die deze plannen ten uitvoer bracht en tijdens die expeditie Paaseiland ontdekte.

Na het overlijden van Arent Roggeveen nam oudste zoon Johan zijn vaders cartografische werkzaamheden over. Johan werkte ruim 40 jaar als kaartenmaker en werd op zijn beurt opgevolgd door Abraham Anias, van wie Paesie aantoonde dat hij Johan Roggeveens stiefzoon was. Net als bij de Amsterdamse familie Blaeu was er dus ook in Zeeland sprake van een familiebedrijf.

Het laatste hoofdstuk gaat over de problematiek van de betoning in de 18de eeuw van de aanloop naar Vlissingen. Dit omdat er zowel in 1724 als in 1727 VOC schepen op de banken voor de ingang van de Schelde schipbreuk hebben geleden. Voor een ieder die geïnteresseerd is in oude cartografie geeft dit boek veel informatie. Wie slechts er van houdt naar oude kaarten te kijken is dit boek een must.

KLZT b.d. mr. O.W. Borgeld

32 TERUGBLIKKEN MET

(foto's collectie auteur)

Naam : Drs. H.J. (Harm) Bosman
 Geboren : 11 juni 1951 te Velsen
 In dienst : 13 augustus 1969
 Uit dienst : 1 juli 2003
 Laatste rang : kapitein-luitenant ter zee
 Laatste functie : controleleider bij de afdeling contract-auditing van de Defensie Accountantsdienst

Waarom bent u destijds naar de Marine gegaan?

'De romantiek van verre havens en vreemde landen trok me. Daarnaast had ik ook een vage ambitie om de Westerse democratieën te beschermen tegen de communisten. Zowel dat van die verre havens als dat van de communisten is uitgekomen...'

Welke plaatsingen staan u het meeste bij?

'Mijn vele varende plaatsingen ervaar ik nog steeds als een aaneenschakeling van hoogtepunten. Er was natuurlijk wel eens wat, maar dat ben ik "vergeten". Ik werd vaak geplaatst op jagers of fregatten, die verre en lange reizen zouden maken. Vooral mijn tijd op B-jagers herinner ik me als plezierig: een kleine état-major met veel saamhorigheid. Als artillerieofficier en rollenofficier kende ik iedereen aan boord. Andere hoogtepunten waren een plaatsing van een jaar bij de varende staf van de Standing Naval Force Atlantic en deelname aan de FAIRWIND '86 vlagvertoon eskaderreis. Die ging naar veel exotische havens in het verre oosten. Indrukwekkend was de ceremoniële kranslegging op de Javazee in de positie waar veel van onze voorgangers in 1942 zijn gesneuveld. Mijn laatste varende plaatsing was op een L-fregat, onder andere met een eskaderreis naar Zuid- en Noord-Amerika en erna deelname aan de Golfoorlog in '90/'91. Tijdens deze Golfoorlog zijn we twee keer in zodanige dreigingsituaties gekomen, dat het nodig was om iedereen met het "alarmsignaal" op de gevechtsposten te roepen. Zelfs tijdens een walplaatsing op het KIM heb ik veel gevaren, ook op de Urania. Die tripjes vond ik prettig: even weg van het gesticht. Dat gold echter niet voor een reis van Bermuda naar Halifax, Canada, in 1983. Toen verging, vlak bij ons, in slecht weer de zeilbark Marques. De Urania maakte toen ook water, in ruwe zee en met onbruikbare motor (de zeilkooi was in één klap vol water gelopen, zodat het achterschip tot dekse tot op het water wegzonk). Kantje boord. Veel genoeg heb ik beleefd aan buitenlandse plaatsingen. Bijna drie jaar in Hamburg, als radarspecialist bij een NAVO-fregattenproject. Een plaatsing bij het NAVO-hoofdkwartier in Brussel was professioneel tamelijk beperkt maar sociaal een hoogtepunt. Heftig was een walplaatsing in het toen voor mij onbekende "Haagse" waar ik vrij abrupt werd betrokken bij een machtsstrijd tussen zelfstandige en onafhankelijk van elkaar opererende militaire inlichtingendiensten. Die moesten fuseren en saneren. Dat onttaarde in een echte slangenkuil. Uiteindelijk is het goed gekomen en is er iets moois ontstaan.'

Waar bent u het meeste trots op in relatie tot uw marineloopbaan?

'Tijdens mijn eerste walplaatsing ben ik in mijn vrije tijd begonnen aan de deeltijdstudie (bedrijfs)economie aan de Universiteit van Amsterdam. Ik was nagenoeg op de helft toen ik weer ging varen. Later heb ik die studie alsnog in eigen tijd afgerond. Op mijn afstuderen, zonder vrijgesteld te zijn geweest, was ik toen best trots. Verder was mijn inbreng in de marine bescheiden en zeker niet uniek. Terugkijkend zie ik me als een van de vele noeste werkers op de achtergrond.'

Wat mist u het meest en wat helemaal niet?

'Wat ik niet mis, is Den Helder. Geïsoleerd en aan het eind van bijna alles. In het kleinstedse Den Helder van de jaren '70 kende iedereen elkaar. Je kwam elkaar steeds weer overal tegen. Vaak voelde dat als een warm bad. Maar de bijbehorende sociale controle en verwachtingspatronen voelde je zowel binnen als buiten scheepstijd. Dat heb ik toen wel eens als beklemmend ervaren. En in die context van plaats en tijd, vond ik het als jong officier lastig ook mijn gevoel te kunnen volgen en mijn eigen weg te vinden.

Harm Bosman, voorjaar 1978, tijdens de eskaderreis naar de West en de VS als officier van artillerie, aan boord van Hr.Ms. Overijssel.

Harm Bosman in 2011.

Wat ik wel eens mis, is de hondenwacht (traditioneel voor de artillerieofficier) op een pikdonkere half open brug onder de tropenhemel. Met na de wacht in de longroom een koude jonge borrel, soms nog samen met een verlate vrijenachtsgast.'

Wat bent u na uw leeftijdsontslag gaan doen?

'Vrijwel direct na mijn leeftijdsontslag ben ik na een uitgebreide selectieprocedure in dienst getreden (50%) als ambtelijk secretaris van een bestuur van een drietal stichtingen. Mijn taak is, samen met de administrateur, het bestuur te ondersteunen. Zo bereid ik zes keer per jaar de bestuursvergaderingen voor. Daarna voer ik als gemachtigde de genomen besluiten uit. Omdat het bestuur een gespreid vermogen beheert (vastgoed, effecten,

'wat ik wel eens mis, is de hondenwacht op een pikdonkere half open brug onder de tropenhemel'

agrarisch vastgoed, een landgoed), liggen mijn taken ook op deze beheersterreinen. Ik heb daartoe relevante modules van de rentmeesteropleiding gevolgd om goed met onze rentmeester te kunnen overleggen. Eén van drie stichtingen treedt naar buiten (www.hofsteestichting.nl). Volgens statutair vastgelegde uitgangspunten worden de netto baten van de stichtingen geschonken aan algemeen nut beogende instellingen. Alle aanvragen voor een financiële bijdrage gaan door mijn handen. Soms kom ik in deze goede doelenwereld wereld een jaargenoot of oudcollega tegen. Dat zijn steeds leuke ontmoetingen.'

Welke vaardigheden uit uw marinetijd komen u nog van pas?

'Mijn marinekennis van destijds is nu niet meer relevant. Dat geldt niet voor de kennis en vaardigheden die ik tijdens mijn stu-

die bedrijfseconomie heb geleerd. Die pas ik nog dagelijks toe. Wèl zijn plichtsbetrachting, (zelf)discipline en doorzettingsvermogen als karaktereigenschappen in mijn KIM/marine tijd er diep ingeramd en mijn tweede natuur geworden. Daar heb ik nog steeds voordeel van.'

Heeft u beperkingen ervaren om als voormalig marineofficier na uw LOM weer aan het werk te gaan?

'Tijdens mijn laatste actieve jaren deed ik, vaak in teamverband, audits bij bedrijven, die zonder mededinging zaken deden met defensie. Deze talloze bedrijfsbezoeken in binnen- en buitenland, waren erg boeiend. Bij die audits was mijn wapentechnische achtergrond meestal erg handig. De bezoeken buiten de defensieorganisatie en de vaak intensieve samenwerking met burgercollega's bij deze audits, waren achteraf gezien een goede voorbereiding voor het werken na het verplichte leeftijdsontslag.'

Wat zijn uw huidige bezigheden?

'Naast mijn in alle opzichten fantastische baan, ben ik penningmeester van een paar kleine organisaties. Ik doe vrijwilligerswerk in de diaconie van de Protestantse Kerk Zandvoort. Als hobby speel ik tenorsaxofoon in een symfonisch blaasorkest en in een herenband.'

Heeft u nog een goed advies voor de marineleiding?

'De adelborsten en jonge officieren uit mijn periode als divisiechef op het KIM komen langzamerhand aan de leiding bij de marine (ik volg ze op afstand). Die kunnen best zonder mijn advies. Ik benijd ze niet in deze tijd van megabezuinigingen, waarin nadrukkelijk ook gesproken wordt over gedwongen ontslagen. De uitdaging lijkt mij om de eigen motivatie en die van het personeel erin te houden.'

Navigare necesse

De inzet van de Nederlandse koopvaardij tijdens de oorlog

Nut en noodzaak van het varen van onze koopvaardijvloot voor de geallieerde zaak tijdens de oorlogsjaren staan onomstreden vast. Over de al dan niet gedwongen inzet van de opvarenden en hun lotgevallen zijn sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog vele publicaties verschenen. De verliezen aan mensenlevens en van schepen zijn intussen genoegzaam bekend.

*Geallieerd konvooi in Bedford Basin, Halifax, N.S., april 1942.
(National photography collection of The Public Archives of Canada)*

De status van de 'vaarplicht', varen tegen wil en dank, en de erkenning van koopvaardijveteranen staan thans niet langer ter discussie. Tot midden jaren negentig van de vorige eeuw was de koopvaardij echter een ondergeschoven kindje daar waar het de aandacht voor de Tweede Wereldoorlog betrof. Recentelijk heeft een aantal landelijke subsidieprogramma's ten bate van het behoud van het erfgoed van de Tweede Wereldoorlog de belangstelling voor de koopvaardij doen herleven.

Het programma 'Erfgoed van de Oorlog' van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport bracht onder andere de aangrijpende documentaire 'Een Vergeten Zeemansgeschiedenis' voort, waarin een aantal koopvaardijveteranen aan het woord komt.¹ Daarnaast werden dankzij dit programma de persoonskaarten van de opvarenden van de Nederlandse koopvaardijvloot uit het archief van de *Netherland(s) Shipping and Trading Committee* (N.S.T.C.) en het oorlogsarchief van de Holland-Amerika Lijn gedigitaliseerd. In het kader van het *Metamorfoze*-programma, een initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, wer-

den stukken betreffende de in Londen opgerichte N.S.T.C. en de scheepsbewegingen uit de door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) beheerde Londense Collectie Koopvaardij (LOCK) eveneens gedigitaliseerd.²

Dit artikel beoogt een beknopt overzicht te geven van de organisatie en regelgeving rondom de koopvaardij tijdens de oorlog. Na een schets van de situatie waarin de Nederlandse koopvaardijvloot zich bevond aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, volgt een overzicht van de belangrijkste wet- en regelgeving. Tenslotte krijgt de lezer een inkijk in de bij het NIMH aanwezige administratie van de N.S.T.C. (Londense Collectie Koopvaardij).

De positie van de koopvaardij in september 1939

Toen de Tweede Wereldoorlog in Europa uitbrak, bevond de Nederlandse koopvaardijvloot zich in een bevoorrechte positie. De opleiding van haar opvarenden en de beschikbare scheepsruimte waren van ongeëvenaarde hoogwaardige kwaliteit. Nederland nam met ongeveer 3.000.000 brutoton (BRT) de zevende plek in op de wereldranglijst, na Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Japan, Noorwegen, Duitsland en Italië. Omgerekend per hoofd van de bevolking kwam Nederland met 325 BRT per 1000 inwoners, zelfs op de derde plaats. Hierin werd ons land enkel voorafgegaan door Noorwegen met 1575 BRT (circa één op de vier Noren was betrokken bij de scheepvaart) en Groot-Brittannië met 375 BRT. De Nederlandse koopvaardijvloot was bovendien relatief jong, 30 à 35% van de Nederlandse schepen was jonger dan tien jaar. Dit percentage werd alleen overtroffen door Noorwegen (45%) en Japan (40%). Slechts circa 20% van de vaderlandse schepen was bij aanvang van de mobilisatieperiode ouder dan twintig jaar. Alleen Noorwegen en Duitsland kenden een lager percentage aan oudere schepen. Rekening houdend met het aantal nieuwgebouwde schepen in de voorafgaande tien jaar nam Nederland zelfs de eerste plaats in. Het land had een enorme hoeveelheid (kleinere) motorschepen gebouwd, met name bedoeld voor de kustvaart. De grootste verandering voor de koopvaardij tijdens het interbellum was echter de overgang van stoom- naar motorschepen. Nederland was hierin een koploper. In september 1939

esse est:

s de Tweede Wereldoorlog

was ongeveer 50% van de Nederlandse schepen gemotoriseerd, tegen wereldwijd slechts een kleine 25%. Vooral de kustvaart was van groot belang voor de Nederlandse economie. De invloed van de scheepvaart op de Nederlandse handelsbalans was daarmee voor de Tweede

'Zwarte Zee' sleept het Liberty-schip Flora Mc. Donald. (Imperial War Museum, London)

Wereldoorlog aanzienlijk.³

Hoeveel invloed de inzet van één van 's werlds grootste koopvaardijvloten op het verloop van de oorlog heeft gehad, valt nauwelijks uit te drukken, en zeker niet uitsluitend in cijfers.

Net als de geallieerden en de Duitsers was de Nederlandse regering zich terdege bewust van het strategisch belang van de handelsvloot. Om de Nederlandse koopvaardij maximaal voor de Nederlandse belangen in te zetten, moest de inzet onder oorlogsomstandigheden worden gereguleerd.⁴

Contrabande

Sinds het einde van de Middeleeuwen was de term contrabande (smokkelwaar, verboden waar) in zwang. In alle oorlogen die sindsdien volgden, waren oorlogvoerende en neutrale partijen het vaak onderling oneens over de inhoud van het begrip. In de Spaanse Successie Oorlog (1702-1713), toen de Nederlandse en de Engelse vloot gezamenlijk tegen de Franse vijand vochten, werden heel wat meningsverschillen tussen de bondgenoten geslecht in zogenaamde prijsgerechten. Wanneer de Engelse vloot

weer eens een Frans oorlogsschip had buitgemaakt, geladen met handelswaar (veelal inclusief oorlogstuig) afkomstig uit Amsterdam, ontstond er onenigheid. Zoals de uitdrukking doet vermoeden: 'de geschiedenis herhaalt zich'. Toen Engeland en Frankrijk in 1939 in oorlog met Duitsland raakten, ontstond onduidelijkheid over het begrip contrabande. Van oudsher koos de Nederlandse regering, met in het achterhoofd onze handelsbelangen voor een 'enge' interpretatie. Daarom was ook in 1939 de Nederlandse overheid van mening dat vooral de Britse autoriteiten de lijst met contrabandegoederen veel te

hoeveel invloed de inzet van één van 's werlds grootste koopvaardijvloten op het verloop van de oorlog heeft gehad, valt niet in cijfers alleen uit te drukken

ruim opvatten. Hierdoor vielen veel Nederlandse vrachtladingen na Britse controles aan prijsgerechten ten deel. Daarnaast veroorzaakten de contrabandecontroles verstoringen in de gebruikelijke handelsroutes en vertragingen van de scheepvaart. Voor een land als Nederland met een open economie vormde dit een aanzienlijk gevaar. De in- en uitvoer van goederen en grondstoffen moest worden veiliggesteld. Mede dankzij de voortdurende discussies rondom de term contrabande ontstond aan Nederlandse zijde de noodzaak tot het instellen van regelgeving ter bescherming van de scheepvaart.⁵

Wet- en regelgeving rakende de koopvaardij

In september 1939 kwamen de Wet Behoud Scheepsruimte en de Zeeschepenvorderingswet tot stand. Deze wetten hadden tot doel de Nederlandse regering in geval van oorlog of andere bijzondere omstandigheden over voldoende scheepsruimte te laten beschikken. De Wet Behoud Scheepsruimte verbood de sloop van zeeschepen of deze in een andere vorm dan als zeeschip te gebruiken. Daarnaast mocht de scheepsruimte niet op enigerlei wijze in buitenlandse handen vallen of ter beschikking worden gesteld. De Zeeschepenvorderingswet zorgde ervoor dat de regering in de bovengenoemde omstandigheden het recht had scheepsruimte te vorderen ten behoeve van het landsbelang. Hiermee werd in het bijzonder de invoer van de broodnodige voedingsmiddelen voor de Nederlandse samenleving verzekerd. De kustvaart vormde bij deze regelgeving een uitzondering, aangezien deze voor het gestelde doel niet van levensbelang werd geacht en vaak toch al ernstig leed onder de heersende oorlogsomstandigheden. De eveneens in 1939 ingevoerde Invoernoodwet beoogde de volledige controle over de invoer te verkrijgen. Op 26 oktober 1939 werd bovendien de Commissie Voor Aangehouden Ladingen (C.O.V.A.L.) geïnstalleerd. Deze zette zich in voor het behoud van alle Nederlandse ladingen die aan prijsverklaring onderhevig waren en diende hiervoor een passende en vooral spoedige oplossing te bewerkstelligen. Eind 1939 werden de contrabandecontroles verscherpt. Dit was deel van het geallieerde antwoord op de Duitse magneetmijn.⁶ →

Vlnr: B.A. Potjer, gezagvoerder 'Oranje' (Stoomvaart Maatschappij Nederland) KTZ W. Harmsen, commandant Hr.Ms. Jacob van Heemskerck, G.J. Barendse, gezagvoerder 'Nieuw Amsterdam'. (Holland Amerika Lijn). (NIMH, Collectie Bezemer)

The Nederland(s) Shipping and Trading Committee

Toen de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnenvielen, bevond een aantal Nederlandse reders zich in Groot-Brittannië. Zij bespraken daar het vervoer van contrabande en andere scheepvaartkwesities. De reders kwamen onmiddellijk in actie. De heren D. Hudig en S.M.D. Valstar (beide directeurs van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij, K.N.S.M.), C.C. Gisschler (van Van Ommeren's Scheepvaartbedrijf) en P. Dijkstra (directeur van de Holland-Afrika en Holland-West-Afrika Lijn) waren de drijvende krachten, zij wilden de Nederlandse

de overheid had aanvankelijk geen flauw idee hoe de diverse neutrale mogelijkheden de status van de Nederlandse regering te Londen zouden zien

koopvaardijvloot in de vaart houden. Er moest voorkomen worden dat ofwel de Britse autoriteiten ofwel de Duitse vijand de controle over de vloot in handen kreeg, dan wel dat deze laatste de kans kreeg de koopvaardijvloot te immobiliseren. De reders voerden overleg met Harer Majesteits Gezant en de handelsattaché in Groot-Brittannië. Zij verzochten de gezant contact op te nemen met de Nederlandse Redersvereniging met de vraag of de vier te Londen aanwezige reders als vertegenwoordigers van alle aangesloten rederijen mochten optreden. Er volgde een bevestigend antwoord. De diplomaat werd door de

Nederlandse regering gemachtigd de uitvoering van de Wet Behoud Scheepsruimte en de Zeeschepenvorderingswet op zich te nemen. Vervolgens ging hij ermee akkoord dat de bovengenoemde reders optraden als adviserende commissie. Deze commissie werd daarop uitgebreid met enkele andere vooraanstaande personen uit de Nederlandse rederswereld en leidde uiteindelijk tot de vorming van de Nederlandsche Scheepvaart & Handelscommissie (*Netherland(s) Shipping and Trading Committee*, N.S.T.C.). De eerste taak van de commissie was het bepalen van haar verhouding tot de Britse regering en de status van de Nederlandse koopvaardijvloot. De vloot moest voor het algemeen belang kunnen worden ingezet in geallieerd verband zonder daarbij haar positie als nationale koopvaardijvloot te verliezen. Daartoe moest een Nederlandse instelling worden opgericht die als 'custodian' van de volledige Nederlandse koopvaardijvloot kon optreden. Op 22 mei 1940 kwam de volgende verklaring:

'To whom it may concern.

The Minister of Commerce, Industry and Shipping, acting on behalf of the Royal Netherlands Government declares that the Netherlands Shipping and Trading Committee, 27, Leadenhall Street, London E.C. 3, has been empowered by him to act as Custodian of all ships and cargoes and interests owned by parties in the occupied territory and to enter into any contracts of insurance in respect of such ships' cargoes and interests, as from 14th May.

The Minister of Commerce, Industry and Shipping (Sgd.) M.P.L. Steenberghe.'

Om de positie en rechten van de N.S.T.C. binnen het internationale handelsverkeer veilig te stellen, werd een Naamloze Vennootschap volgens Engels recht opgericht: the *Netherland(s) Shipping and Trading Committee Limited*.⁸

De vaarplicht, het vaarplichtbesluit en de bezitsvordering

Op 6 juni 1940 werd de minister van Defensie gemachtigd 'regelen vast te stellen op grond waarvan Nederlanders en Nederlandse onderdanen, die niet dienstplichtig zijn of, dienstplichtig zijnde, niet in werkelijke dienst zijn geroepen, verplicht worden persoonlijke diensten bij of ten behoeve van de scheepvaart te verrichten...'.⁹ Deze regeling werd bekend als het begin van de 'vaarplicht'. Het betekende dat de plicht om te varen soortgelijk werd aan de dienstplicht. Een ieder die moest varen, maar hieraan op welke wijze dan ook niet voldeed, werd gezien als deserteur, kreeg een aantekening op zijn persoonskaart en werd als dusdanig behandeld of gestraft. In de loop van de oorlog werd deze regeling aangescherpt door middel van het Vaarplichtbesluit 1942. Met dit besluit volgde tevens het bijhouden van een zogenaamd 'vaarplichtregis-

	1939		Eind 1945	
	Aantal schepen	Tonnage (BRT)	Aantal schepen	Tonnage (BRT)
Verenigd Koninkrijk	9.488	21.215.261		12.000.000
Noorwegen	1.987	4.834.902	1.464	2.979.853
Nederland	1.523	2.972.871		1.700.000

ter'. Iedereen die 'vaarplichtig' was, werd geregistreerd en moest hiervoor tekenen. Daarnaast kwam met het Vaarplichtbesluit een juridische organisatie en daarmee uniformering en verharding van de straffen inzake het niet opvolgen van de 'vaarplicht' tot stand.¹⁰ Daar waar de Nederlandse regering het in het begin van de oorlog niet nodig en wellicht ook niet wijs achtte de koopvaardijvloot volledig onder haar controle te laten opereren, kwam hier gedurende de oorlog verandering in. De overheid had aanvankelijk geen flauw idee hoe de diverse neutrale mogelijkheden de status van de Nederlandse regering te Londen zouden zien. Mede hierdoor leek het in de eerste oorlogsdagen geen slechte gedachte de exploitatie van de koopvaardijvloot in de handen van de reders zelf te laten. Bij onderhandelingen was de positie van een reder ten opzichte van een regering bovendien altijd anders dan die van een regering in overleg met een andere, eveneens in oorlog verkerende, regering.¹¹ Gedurende de oorlog ontstond bij de Nederlandse overheid echter steeds meer de behoefte aan volledige controle over de inzet van de koopvaardijvloot. Deze behoefte leidde uiteindelijk tot de bezitsvordering van 6 juni 1942. Daarmee veranderden de 'custodian' en adviseerende taken van de N.S.T.C. aanzienlijk.¹²

De koopvaardij aan het einde van de Tweede Wereldoorlog

De N.S.T.C. had tijdens de oorlog een kantoor te Londen. Op dit kantoor werd een enorme omvangrijke en vrijwel volledige administratie en registratie van de Nederlandse koopvaardijvloot en al haar opvarenden bijgehouden. Van elk bemanningslid werd een persoonskaart opgesteld. Deze persoonskaart omvatte veelal informatie aangaande de schepen waarop men diende, de functies en het gedrag aan boord, de oorspronkelijke scheepvaartmaatschappij en eventuele verblijfplaatsen aan wal. Op sommige kaarten werd bovendien aanvullende informatie in het bijzonder met betrekking tot pensioenrechten, -uitkering en eventuele tegoeden aan (vakantie-)gelden vermeld. Ook de scheepsbewegingen en bemanningslijsten werden op het kantoor te Londen bijgehouden. Bovendien werden er de zogenaamde 'vaarplichtregisters' ondertekend. Voor geen enkel Nederlands krijgsmachtonderdeel is de registratie met betrekking tot (individuele) personen en hun inzet tijdens de oorlog zo omvangrijk en nauwkeurig bijgehouden als voor de koopvaardij. De persoonskaarten vertellen ons dat er circa 12.500 Nederlanders werkzaam waren bij de Nederlandse koopvaardij tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast zijn er circa 6.000 persoonskaarten van inwoners van het Koninkrijk werkzaam aan boord van Nederlandse schepen in de administratie van de N.S.T.C. terug te vinden. Onderdanen werden blijkbaar niet als Nederlander geadministreerd. Ook voor elke buitenlan-

der (in totaal ruim 13.000) die gedurende enige tijd tijdens de oorlog aan boord van een Nederlands koopvaardijship werkzaam was, werd een persoonskaart opgesteld. Gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn er ruim 3.500 mensen werkzaam bij de Nederlandse koopvaardijvloot om het leven gekomen. Bovendien ging bijna de helft van de Nederlandse schepen verloren. Daarmee werd de eens zo imposante vloot, ten gevolge van de oorlog, gehalveerd. De bij het NIMH (digitaal) beschikbare administratie van de N.S.T.C. vormt een blijvend eerbetoon aan een groep mensen die, soms zelfs tegen wil en dank, bleef varen voor de vrijheid van hun vaderland.¹³

Drs. S. (Saskia) J. Klooster (1976) is documentair informatiespecialist militaire geschiedenis bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH).

Noten

- 1 Een vergeten zeemansgeschiedenis, een film van Goert Giltay i.s.m. drs. Tineke de Danschutter.
- 2 Gemeentearchief Rotterdam (GAR), het oorlogsarchief van de Holland-Amerika Lijn; Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), de Londense Collectie Koopvaardij (LOCK/N.S.T.C.).
- 3 NIMH, LOCK (collectienummer 159), inventarisnummer 8: Feiten en gegevens met betrekking tot de Nederlandse koopvaardijvloot in de Tweede Wereldoorlog verzameld door W.E. van Popta (Directoraat- Generaal van Scheepvaart); Lloyd's Register of Shipping; Johannes Hermanus Lutz, *Wij varen weer* (Amsterdam 1947), p. 14-16; K.W.L. Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij in de Tweede Wereldoorlog* deel 1 (Amsterdam 1986), p. 62-63.
- 4 NIMH, LOCK, inv.nr. 14.
- 5 Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij* deel 1, p. 8-11 en p. 118-133; L.L. von Münching, *De Nederlandse koopvaardijvloot in de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam 1978), p. 26-30. NIMH, LOCK, inv.nr.8.
- 6 Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij* deel 1, p. 65-67 en p. 108-112; Von Münching, *De Nederlandse koopvaardijvloot* (deel 1), p. 26; Von Münching, *De Nederlandse koopvaardijvloot* deel 2 (Amsterdam 1986), p. 188-190; NIMH, LOCK, inv.nr. 8.
- 7 D. Hudig, *Verslag van het ontstaan der Nederlandsche Scheepvaart & Handelscommissie te Londen en van hare werkzaamheden gedurende de periode van 10 mei tot 24 juni 1940*, p. 39 (bijlage 18); NIMH, LOCK, inv.nr. 8, p. 145; Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij* deel 1, p. 200.
- 8 Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij* deel 1, p. 191-207; NIMH, LOCK, inv.nr. 8; D. Hudig, *Verslag van het ontstaan der Nederlandsche Scheepvaart & Handelscommissie*, p. 3-15.
- 9 Staatsblad der Nederlanden No. A5 6 juni 1940.
- 10 Lutz, *Wij varen weer*, p. 17-18; Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij*, deel 1, p. 248-268.
- 11 Een opmerking van dergelijke strekking werd door Dijkstra gemaakt voor de Parlementaire Enquête Commissie.
- 12 Lutz, *Wij varen weer*, p. 17-18; Bezemer, *Geschiedenis van de Nederlandse koopvaardij in de Tweede Wereldoorlog*, deel 2 (Amsterdam 1986), p. 1050-1081.
- 13 NIMH, LOCK, Persoonskaarten, scheepsbewegingen en bemanningslijsten, inv.nrs. 10.1 -17, 133-369, 2000-2508 en 2509-2823.

38 KVMO ZAKEN

Statutenwijziging

Tijdens de algemene vergadering op 25 mei a.s. staat de wijziging van de statuten geagendeerd (agendapunt 9).

De belangrijkste reden voor de statutenwijziging is het actualiseren van de huidige statuten en aanpassen aan de ontwikkelingen in de maatschappij op het gebied van een andere wijze van communiceren (e-mail). Sinds 21 april jl. staan de conceptstatuten en de 'was-woord lijst' op de website van de KVMO onder het kopje 'Algemene Vergadering'. Een exemplaar van de nieuwe conceptstatuten is voor leden opvraagbaar via info@kvmo.nl of telefoonnummer 070-3839504.

Symposium 'Leider en Boekhouder?'

Op 7 april jl. organiseerden de gezamenlijke officierenverenigingen in Breda het symposium 'Leider en Boekhouder?' speciaal voor adelborsten en cadetten. In het ProDef bulletin, dat is gevoegd bij dit Marineblad, is een korte impressie van het symposium te lezen.

In verband met het verschijnen van de beleidsbrief kon het symposium op 8 april voor alle officieren helaas niet doorgaan. Dit najaar wordt het symposium daarom herhaald. In het volgende Marineblad volgt meer informatie over de datum en locatie.

Werkgroep Jongeren

De WGJ van de KVMO is op zoek naar nieuwe werkgroepleden! Ben jij ambitieus, vind je het leuk om te helpen bij het organiseren van activiteiten voor jonge officieren/adelborsten, mee te denken over arbeidsvoorwaarden en bij te dragen aan een krachtige

inbreng van jonge officieren en adelborsten? Neem dan contact op met de secretaris, LTZA 2 OC Tim Timmerman: secretaris@kvmo.nl

Werkgroep Elders Actieven

'Elders Actieven' zijn leden van de KVMO die een achtergrond hebben bij het CZSK, hetzij als ex-beroeps, hetzij als (oud) KMR en die nog actief werkzaam zijn. Deze laatste kwalificatie – actief werkzaam zijn – onderscheidt hen van de postactieve KVMO leden, die als zodanig een eigen geleiding vormen binnen de KVMO.

Gezien de omvang van het aantal leden met de status 'elders actief' maar ook gezien hun potentie om een bijdrage te leveren

aan de doelstellingen van de KVMO, is er de **Werkgroep 'Elders Actieven'**. Op de website www.kvmo.nl staat meer informatie over onder meer de werkwijze van deze Werkgroep.

Elders actieve leden van de KVMO zijn van harte uitgenodigd om hun stem te laten horen! Heeft u interesse in of ideeën voor de Werkgroep Elders Actieven? Mail dan naar de secretaris van de KVMO: secretaris@kvmo.nl.

NIEUWSBRIEF

**MELD
U AAN!**

Om u snel te kunnen informeren beschikt de KVMO graag over uw e-mailadres. We kunnen u dan ook de digitale nieuwsbrieven van de KVMO mailen. Zo blijft u altijd op de hoogte van het laatste nieuws over onder meer de KVMO evenementen, het arbeidsvoorwaardenoverleg en de vereniging.

Geef uw e-mailadres aan ons door!

Mail uw e-mailadres naar info@kvmo.nl

Vermeld ook uw naam en rang.

Ander e-mailadres? Mail ons: info@kvmo.nl

Het hoofdbestuur van de KVMO heeft de droeve plicht u in kennis te stellen van het overlijden van:

KLTZ b.d. J.J. Brouwer († 25 april 2011)
 Mevrouw H. Lok-Tijmons, weduwe († 20 april 2011)
 Mevrouw F. Kramer, echtgenote van LTZVK 2 OC b.d. J. Boshamer († 19 april 2011)
 LTZA 2 OC b.d. H.J.S. Wanrooij († 13 april 2011)
 KTZ b.d. A. van Noortwijk († 29 maart 2011)
 KAPTMARNS b.d. J.D.B.G. Knol († 27 maart 2011)
 KTZA b.d. J.C. Milders († 21 maart 2011)
 LTZ 1 C.J. Bakker († 19 maart 2011)
 KTZT b.d. drs. W. Stal († 18 maart 2011)
 KLTZE b.d. J. Lennings († 22 februari 2011)
 KLTZSD b.d. T.R. Deelder († 26 september 2010)

Wij betuigen de nabestaanden onze deelneming en wensen hen veel sterkte toe.

Regio activiteiten eerste helft 2011

Regio Noord

12 mei **Regiovergadering met bespreking statutenwijziging KVMO**
 Locatie : Marineclub, Den Helder
 Aanvang : 16.00 uur

7 juni **Postactieven borrel**
 Locatie : Marineclub, Den Helder
 Aanvang : 17.30 uur

Regio Zuid

27 mei **Barbecue**
 Locatie: De Merelhoeve (KVMO)
 Tijd: 18.00 uur

23 juni **Contactdag met Belgische collega's**
 Bezoek aan Politieacademie te Gent (KVEO)

Opgave graag 5 dagen van tevoren bij Piet van der Laan:
 tel. 0118-602677 e-mail: f2hgvanderla@hetnet.nl

Regio Midden

10 mei **Regiovergadering met aansluitend borrel**
 14 juni Locatie : Coffeecorner van gebouw 35 op de
 Frederikkazerne te Den Haag
 Tijd : 17.00-19.00 uur

De deadline voor aanleveren van kopij voor de rubriek KVMO zaken voor het juni/julinumnummer is 30 mei 2011.

De Koninklijke Vereniging van Marineofficieren

Ere-leden:

KTZT b.d. ir. S.J.J. Hoffmann
 KTZA b.d. drs. G. Brand
 LTZSD 1 b.d. K.G. Spaans
 KOLMARNS b.d. A.H.P. Knoppen
 KTZ b.d. L.J.M. Smit
 KTZA b.d. drs. T.G.D. Steenbeek

Hoofdbestuur:

Voorzitter:
 KLTZA R.C. Hunnago
 Vice-voorzitter:
 KLTZ ing. M.E.M. de Natris
 Secretaris:
 LTZA 2 OC drs. T.R. Timmerman
 Penningmeester:
 LTZA 1 drs. R.J.M. de Leeuw

Namens Regio Noord

LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
 Namens Regio Midden
 KLTZ K.F.J. Henkelman
 Namens Regio Zuid
 Maj (KL) b.d. P. van der Laan
 Namens Werkgroep Postactieven
 KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
 Namens Werkgroep Elders Actieven
 MAJMARNS KMR drs. H. Steensma
 Namens Werkgroep Jongeren
 LTZE 2 OC K.A. Scholte

Regiobesturen:

Noord:
 LTZE 1 ing. F.J.J. Schoonhoff
 LTZE 1 mw. J.S.I. Bisdonk
 LTZVK 2 OC b.d. H.T. van Wilgenburg

LTZSD1 b.d. mw. A.L.P. Vrijburg
 LTZE 2 OC dr. ir. W.L. van Norden

Midden:

KLTZ K.F.J. Henkelman
 KTZA b.d. P.J.G. van Sprang
 KLTZE ir. W.W. Schalkoort
 LTZA 2 OC N.H. van de Pol
 LTZE 1 ir. H.J. Jutte

Zuid:

KLTZSD b.d. H. Willems
 Maj KL b.d. P. van der Laan
 KLTZA b.d. P.A. Brons
 (postactieven)

Caribisch Gebied:
 LTZ 1 drs. F.J. Jansen

Adres secretariaat:
 Wassenaarseweg 2
 2596 CH Den Haag
 T : 070-3839504
 F : 070-3835911
 E : info@kvmo.nl
 W : www.kvmo.nl

De KVMO heeft een samenwerkingsverband met Onderlinge Bijstand (www.onderlingebijstand.nl). Voor nadere informatie of het verkrijgen van aanvraagformulieren kunt u contact opnemen met het secretariaat KVMO.

Algemene Vergadering KVMO

25 mei 2011

Het openbare gedeelte van de Algemene Vergadering van de KVMO heeft het thema:

“De toekomstige Koninklijke Marine na de Beleidsbrief”

Keynote speaker is **drs. A.J. Boekestijn**, voormalig Tweede Kamerlid voor de VVD. Hij is als docent-onderzoeker verbonden aan de Universiteit Utrecht, publiceert geregeld in NRC-Handelsblad en Volkskrant en is vaste buitenlandcolumnist bij Elsevier.

Namens het Commando Zeestrijdkrachten zullen **KOLMARN S.F.V. van Sprang** en **KTZ B.W.J. Bekkering** een inleiding verzorgen.

Vanuit de academische wereld zal een bredere duiding worden verzorgd door **dr. J.E. Noll**, universitair hoofddocent Internationale Veiligheidsstudies aan de NLDA.

Aanvang

13.30 uur

Locatie

Van Ghentkazerne Rotterdam, Evenementencentrum
Toepad 120, 3063 NJ Rotterdam

Aanmelden

via info@kvmo.nl of 070 383 95 04

Koninklijke Vereniging van Marineofficieren | www.kvmo.nl | info@kvmo.nl